

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра бізнес - адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: «Управління інвестиційними ризиками аграрного підприємства ТОВ «Горда»»

Виконала: студент 2 курсу, групи 8.0738-16а-з
спеціальності 073 Менеджмент освітньої програми
Бізнес-адміністрування
Адамович А.В.

Керівник: доцент кафедри бізнес-адміністрування і
менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
кандидат педагогічних наук, доцент
Волкова В.В.

Рецензент: доцент кафедри бізнес-адміністрування
і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
кандидат філософських наук, доцент
Олійник О.М.

Запоріжжя – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет менеджменту
Кафедра бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Освітній ступінь магістр
Спеціальність 073 Менеджмент
Освітня програма Бізнес-адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Д.Т. Бікулов

" _____ "

2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Адамович Анні Володимирівні

1. Тема роботи «Управління інвестиційними ризиками аграрного підприємства ТОВ «Горда»»

керівник роботи Волкова В.В. кандидат педагогічних наук, доцент кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності

затверджені наказом ЗНУ від 19.06.2019 року № 980-с

2. Строк подання студентом роботи 23.12.2019 р.

3. Вихідні дані до роботи навчальні посібники, монографії, періодичні та аналітичні вісничняні та зарубіжні матеріали, фінансова звітність підприємства, інтернет ресурси

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. СУТНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИЗИКУ, МЕТОДИ ЙОГО ВИМІРЮВАННЯ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЇ

2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ТОВ «ГОРДА»

3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ГОРДА»

5. Перелік графічного матеріалу (у позначці зазначеним об'ємів іконних креслень)

7 таблиць

4 рисунки

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та поєди консультанта	Підпис, дата	
		закладена оплата	закладена приймає
1	Волкова В.В.		<i>[Signature]</i>
2	Волкова В.В.		<i>[Signature]</i>
3	Волкова В.В.		<i>[Signature]</i>

7. Дата видачі завдання 30.04.2019 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1.	Затвердження теми кваліфікаційної роботи у педагогічного керівника	20.04.2019	
2.	Затвердження змісту роботи	30.04.2019	
3.	Оклад літератури за темою кваліфікаційної роботи	30.04.19-16.05.19	
4.	Розробка чернетки I розділу кваліфікаційної роботи	17.05.19-23.05.19	
5.	Написання I розділу кваліфікаційної роботи	24.05.19-27.05.19	
6.	Кор розрахунково-аналітичного матеріалу за темою	28.05.19-25.06.19	
7.	Розробка чернетки II розділу кваліфікаційної роботи	26.06.19-29.08.19	
8.	Написання II розділу кваліфікаційної роботи	30.08.19-05.10.19	
9.	Розробка чернетки III розділу кваліфікаційної роботи	06.10.19-14.10.19	
10.	Написання III розділу кваліфікаційної роботи	15.10.19-30.11.19	
11.	Оформлення кваліфікаційної роботи згідно вимог	01.12.19-06.12.19	
12.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	06.12.2019	
13.	Пройдення нормоконтролю	11.12.19-24.12.19	
14.	Подання кваліфікаційної роботи на кафедру	23.12.2019	
15.	Захист кваліфікаційної роботи	січень 2020	

Студент *[Signature]* А.В. Адамович

Керівник роботи *[Signature]* В.В. Волкова

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер *[Signature]* О.М. Олійник

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 108 с., 4 рис., 7 табл., 56 джерел.

Об'єкт дослідження – економічні, у тому числі інвестиційні ризики у діяльності ТОВ «Горда».

Предмет дослідження – проблема вдосконалення управління інвестиційними ризиками підприємства агрохімічної галузі.

Методи дослідження – системний, статистичного моделювання, графованалітичний.

Мета роботи – визначення основних напрямків вдосконалення механізму локалізації та управління інвестиційним ризиком у процесі вкладення коштів підприємства – суб'єкта ринку товарів агрохімічної промисловості.

Специфіка роботи полягає у вирішенні наступних завдань: з'ясовано сутність категорії економічного ризику у діяльності підприємства; досліджено особливості застосування існуючих методів оцінки інвестиційного ризику; виконано аналіз ринкової діяльності підприємства агрохімічної галузі ТОВ «Горда»; з'ясовано основні джерела економічного ризику у діяльності підприємства – об'єкта дослідження; здійснено аналіз та оцінку інвестиційного ризику компанії ТОВ «Горда».

Отримані у процесі виконання даного дослідження результати аналізу ризиків, притаманних ринковій діяльності ТОВ «Горда» використані для розробки комплексу заходів щодо ефективного управління ризиками даного підприємства. Методичні підходи до формування ефективної стратегії управління ризиком на підприємстві агрохімічної галузі можуть бути успішно застосовані для мінімізації ризиків у ринковій діяльності вітчизняних підприємств. Зокрема, визначення факторів ризику у залежності від чинників зовнішнього середовища підприємства повинне бути невід'ємною складовою розробки ринкової стратегії будь-якої вітчизняної компанії.

Дослідження складових та джерел економічного ризику дозволило визначити не лише основні фактори, що спричиняють загрозу збитків при інвестуванні коштів підприємства, але й заходи, що дозволяють мінімізувати таку загрозу. Зокрема, запропоновано використання диверсифікації асортименту підприємства, що передбачає зміни у його стратегії, спрямовані на вихід на нові ринки, або сегменти.

Основним чинником економічного ризику вітчизняного підприємства є конкурентне середовище галузі та його діюче регулювання. Запропоновані методичні підходи до оцінки можливих змін у ринковому статусі споживачів та постачальників компанії, а також впливу регулювання галузі на державному та регіональному рівнях, дозволяють об'єктивно оцінити кількісно та якісно ризики, що виникають у її ринковій діяльності.

РИЗИК, ЛОКАЛІЗАЦІЯ РИЗИКІВ, ЕКОНОМІЧНИЙ РИЗИК, ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РИЗИК, МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ, ІНВЕСТИЦІЇ.

ABSTRACT

Master's qualification work: 108 p., 4 p., 7 tables, 56 sources.

The object of research is economic, including investment risks in the activity of LLC "Horda".

The subject of the study is the problem of improving the management of investment risks in the agrochemical industry.

Research methods - systematic, statistical modeling, graph-analytical.

The purpose of the work is to determine the main directions of improvement of the mechanism of localization and risk management in the process of investment of the enterprise - the subject of the market of goods of agrochemical industry.

The specificity of the work is to solve the following tasks: the essence of the category of economic risk in the activity of the enterprise is determined; features of application of existing methods of investment risk assessment are investigated; the analysis of the market activity of the enterprise of the agrochemical industry LLC "Horda"; The main sources of economic risk in the activity of the enterprise - the object of research; The analysis and estimation of investment risk of LLC "Horda" was carried out.

The results of the analysis of risks inherent in the market activity of LLC "Horda" obtained during the implementation of this study were used to develop a set of measures for effective risk management of this enterprise. Methodological approaches to the formation of an effective risk management strategy at an agrochemical enterprise can be successfully applied to minimize the risks in the market activity of domestic enterprises. In particular, the definition of risk factors, depending on factors of the environment of the enterprise, should be an integral part of the development of a market strategy of a kind of domestic company.

The study of the components and sources of economic risk has allowed to identify not only the main factors that cause the threat of losses when investing the company's funds, but also measures that minimize such a threat. In particular, it is proposed to use diversification of the range of the enterprise, which involves changes in its strategy, aimed at entering new markets or segments.

The main factor of the economic risk of a domestic enterprise is the competitive environment of the industry and its current regulation. The proposed methodological approaches to assessing possible changes in the market status of consumers and suppliers of the company, as well as the impact of regulation of the industry at the state and regional levels, allow to objectively estimate quantitatively and qualitatively the risks that arise in its market activity.

RISK, RISK LOCALIZATION, ECONOMIC RISK, INVESTMENT RISK,
MECHANISM OF RISK MANAGEMENT, INVESTMENT.

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА	2
РЕФЕРАТ	4
АБСТРАКТ	5
РОЗДІЛ 1 СУТНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИЗИКУ, МЕТОДИ ЙОГО ВІМПРЮВАННЯ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЇ	11
1.1 Ризик як економічна категорія	11
1.2 Види економічних ризиків	20
1.3 Методи оцінки, локалізації та управління інвестиційними ризиками	25
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ТОВ «ГОРДА»	48
2.1 Організаційна характеристика та структура управління ТОВ «Горда»	48
2.2 Дослідження діяльності ТОВ «Горда» на ринку продуктів агрохімії	53
2.3 Аналіз показників фінансово-економічної діяльності ТОВ «Горда»	58
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ГОРДА»	73
3.1 Система економічних ризиків у зовнішньоекономічній діяльності ТОВ «Горда»	73
3.2 Аналіз та оцінка інвестиційного ризику ТОВ «Горда»	79
3.3 Шляхи вдосконалення механізму локалізації та управління ризиками компанії ТОВ «Горда»	89
ВИСНОВКИ	99
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	103
ДОДАТОК А	108

Актуальність проблеми. Зовнішнє середовище сучасних підприємств характеризується зростанням мінливості, невизначеності та рухомості. Стан невизначеності, зокрема, є характерним для кризових умов, що спостерігаються зараз на міжнародних ринках. Тому, будь-яке підприємство у своїй ринковій діяльності стикається з факторами невизначеності, що породжують ризик, в тому числі й економічний. У зв'язку з цим актуальною є проблематика дослідження та вдосконалення механізму оцінки та управління ризиками на підприємстві, яка досліджується у даній роботі. Прикладами факторів невизначеності, що породжують економічний ризик у діяльності підприємства, є невизначеність у майбутніх цінах, кон'юктурі ринку, конкурентному середовищі. Для вітчизняних підприємств суттєвим фактором ризику є також невизначеність у державному регулюванні ринкової діяльності. Економічний ризик, що виникає внаслідок дії цих факторів, може спричинити як збитки, так і додаткові прибутки у майбутньому. Значною мірою це залежить від ефективності механізму оцінки та управління ризиками на підприємстві.

Проблематика управління ризиками досліджена у працях відомих вітчизняних та зарубіжних фахівців: В.В. Вітлінського, С.І. Наконечного [1], О.І. Ястремського [2], Б.А. Райзберга [3], О.О. Первозванського [4], Т. Райса, Б. Конлі [5] та багатьох інших. Тут детально розглядаються сутність та причини виникнення економічного ризику, загальні засади та концептуальні основи процесу управління ним, існуючі системи кількісних та якісних оцінок ризику, а також засоби його попередження та зниження.

У працях В.В. Вітлінського та С.І. Наконечного детально проаналізовано існуючі системи кількісних показників для оцінки економічних ризиків. Тут величина економічного ризику розглядається як величина коливань економічної ефективності діяльності підприємства або реалізації проекту. Для її вимірювання зазвичай використовуються дисперсія прибутку або збитків, їх

стандартні відхилення, або коефіцієнт варіації цих величин. В.В. Вітвінський та С.І. Наконечной здійснили дослідження зв'язку між ринком ризику суб'єктом економічної діяльності та його функцією корисності [1]. О.І. Востряковий у своїх працях особливу увагу приділяв математичному моделюванню управління економічним ризиком. Ним було запропоновано моделі оцінки економічного ризику у інформаційних умовах невизначеності [2]. У роботах Б.А. Райзберга [3] висвітлено психологічні аспекти процесу управління ризиком у підприємницькій діяльності, запропоновано моделі управління ризиком, що враховують схильність до нього суб'єкта прийняття рішення.

Дослідження О.О. Періозванського [4], Т. Райса та Б. Конлі [5] присвячені аналізу та оцінці інвестиційних ризиків, зокрема, ризиків, що виникають у фінансовій діяльності підприємства, у тому числі ризиків шпих паперів. Тут також здійснено дослідження інвестиційних ризиків у процесі управління проектами. Розглядаються питання розподілу ризиків та їх страхування.

У той же час недостатньо висвітленими залишаються питання особливостей управління ризиком у залежності від галузевої специфіки, що обумовлює актуальність даного дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи магістра – визначення основних напрямків вдосконалення механізму локалізації та управління ризиком у процесі вкладення коштів підприємства – суб'єкта ринку товарів агрохімічної промисловості.

Для досягнення даної мети у роботі вирішено наступні завдання:

- з'ясувати сутність категорії інвестиційного ризику у діяльності підприємства;
- дослідити особливості застосування існуючих методів оцінки інвестиційного ризику;
- виконати аналіз ринкової діяльності підприємства агрохімічної галузі ТОВ «Горда»;

- з'ясувати основні джерела інвестиційного ризику у діяльності підприємства – об'єкта дослідження;
- здійснити аналіз та оцінку інвестиційного ризику компанії ТОВ «Горда»;
- запропонувати систему заходів щодо вдосконалення механізму управління ризиками підприємства.

Об'єкт дослідження – економічні, у тому числі інвестиційні ризики у діяльності ТОВ «Горда».

Предмет дослідження – проблема вдосконалення управління інвестиційними ризиками підприємства агрохімічної галузі.

Методи дослідження – системний (для оцінки факторів ризику у діяльності підприємств агрохімічного комплексу), статистичного моделювання (для оцінки ефективності ринкової діяльності підприємства, а також кількісної оцінки ризиків вкладення коштів, що виникають при цьому), графоаналітичний (для розрахунку показників діяльності підприємства, економічного стану галузі та їх візуального відображення у вигляді графіків).

Практичне значення одержаних результатів. Отримані у процесі виконання даного дослідження результати аналізу ризиків, притаманних ринковій діяльності ТОВ «Горда» використані для розробки комплексу заходів щодо ефективного управління ризиками даного підприємства. Методичні підходи до формування ефективної стратегії управління ризиком на підприємстві агрохімічної галузі можуть бути успішно застосовані для мінімізації ризиків у ринковій діяльності вітчизняних підприємств. Зокрема, визначення факторів ризику у залежності від чинників зовнішнього середовища підприємства повинне бути невід'ємною складовою розробки ринкової стратегії будь-якої вітчизняної компанії.

Дослідження складових та джерел економічного ризику дозволило визначити не лише основні фактори, що спричиняють загрозу збитків при інвестування коштів підприємства, але й заходи, що дозволяють мінімізувати таку загрозу. Зокрема, запропоновано використання диверсифікації

асортименту підприємства, що передбачає зміни у його стратегії, спрямовані на вихід на нові ринки, або сегменти.

Основним чинником економічного ризику вітчизняного підприємства є конкурентне середовище галузі та його діюче регулювання. Запропоновані методичні підходи до оцінки можливих змін у ринковому статусі споживачів та постачальників компанії, а також впливу регулювання галузі на державному та регіональному рівнях, дозволяють об'єктивно оцінити кількісно та якісно ризики, що виникають у її ринковій діяльності. Для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, до яких відноситься об'єкт даного дослідження, процес управління ризиками повинен ґрунтуватися на врахуванні системи зовнішньоекономічних ризиків. Зокрема, до цих ризиків було віднесено: можливі зміни у митно-тарифному регулюванні експортно-імпорتنих операцій, рівень надійності зарубіжних партнерів компанії, можливі коливання валютних курсів, цін на продукцію з асортименту підприємства, а також на сировину та матеріали, необхідні для його діяльності, що складаються на міжнародних ринках. Вихід на зовнішні ринки суттєвим чином підвищує складність та мінливість зовнішнього середовища підприємства, а також кількість факторів, на яке воно змушене реагувати. Це обумовлює необхідність наукових підходів до оцінки та аналізу економічних ризиків у ринковій діяльності підприємства. Прикладом практичного застосування таких підходів є дослідження факторів економічного ризику виконане у даній роботі.

Практичне застосування методики оцінки ризиків вкладення коштів реалізоване у дослідженні, може бути використане у процесі управління ризиками підприємств агрохімічного комплексу України.

РОЗДІЛ I

СУТНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИЗИКУ, МЕТОДИ ЙОГО ВИМІРЮВАННЯ
ТА ЛОКАЛІЗАЦІЇ

1.1 Ризик як економічна категорія

В економіці і підприємстві здійснювати вибір, приймати рішення доводиться в умовах невизначеності, конфлікту та зумовленого ними ризику.

Українське слово «ризик» походить, мабуть, від іспанського чи португальського слова, що в перекладі, відповідно, означає «скеля» або «стрімка скеля». Мореплавці під цим словом розуміли небезпеку, яка могла загрожувати їх кораблям. У словнику Вебстера «ризик» визначається як небезпека, можливість збитків, шкоди. Отже, тут ризик — це можливість настання небажаної події.

У наш час ризик розуміють не лише як можливість настання збитків, а й як можливість відхилення від цілей, від бажаних, очікуваних результатів, задля досягнення котрих, власне, і приймається рішення. Ризик — це також відсутність позитивних результатів або невикористані можливості.

Наголосимо, що ризик існує тоді, коли наявні можливості активного оцінювання, управління, прийняття рішень. Коли відсутні альтернативи рішень (планів, проектів, стратегій), то відсутній і ризик. Джерело ризику — це чинники (явища, предмети, процеси), які спричиняють невизначеність і конфліктність.

Невизначеність — це фундаментальна характеристика забезпеченості процесу прийняття рішень необхідною інформацією чи, у більш загальному трактуванні, знаннями щодо проблемної ситуації. Невизначеність пов'язується з ефективністю економічної діяльності.

В економічній діяльності та підприємстві нерідко виникають негаразди як по горизонталі, так і по вертикалі управління.

Починаючи з 60-х років XX ст. розвинулися такі напрями науки, як стохастичне програмування, теорія керування випадкових процесів, нечітких множин, теорія гри, теорія статистичних рішень тощо, котрі з системних позицій об'єднали класичні ймовірнісні методи з методами і моделями оптимізації складних систем, до яких належить економіка. Досягнуті результати дали змогу приступити до глибокого вивчення проблем економічної (господарської) діяльності з урахуванням ризику і розбудови теорії керування економічною стійкістю, надійністю, маневреністю.

З позицій теорії систем економіку слід віднести до класу динамічних, слабоструктурованих систем великої складності. Ця система складається з величезної кількості господарських комірок, які знаходяться у досить тісній, неперервній взаємодії. Окрім того, економіка має яскраво виражену ієрархічну, багаторівневу структуру, вищий рівень ієрархії інтегрує за певними правилами (алгоритмами) інформаційні сигнали (потоки) нижчих рівнів ієрархії та оперує інформаційними агрегатами.

Водночас сама економіка виступає як підсистема щодо суспільства загалом, оскільки існування останнього, його розвиток далеко не вичерпуються суто економічними процесами.

Суспільство з певною соціальною структурою, політичною системою, потенціалом культури, морально-етичними принципами та установками є тим зовнішнім середовищем, з елементами якого економіка взаємодіє. Ця взаємодія не є ані детермінованою, ані статистичною і має два напрями — від зовнішнього середовища і навпаки.

Більшість учених-економістів стверджують, що соціально-економічну систему можна характеризувати як таку, що саморозвивається. «Пальним», яке забезпечує розвиток цієї системи, є інформація.

Академік М. Петрахов детально аналізує різні аспекти генерування нової інформації у соціально-економічній системі. Зокрема, він зазначає [6]: «...Навіть залишаючись у межах відносно простої схеми "потреби індивіда та механізм їх задоволення", ми стикаємося з постійною і неповністю

передбачувано пульсуючою соціально-економічною системою. Особа, що кезавно перебувала в стані задоволення оточуючим соціально-економічним середовищем, "раптом" починає висувати нові вимоги культурного, соціального, естетичного характеру, викатує незадоволення умовами праці тощо. Ці вимоги створюють відповідний інформаційний "шум" у системі, ввідять елемент непередбачуваності і випадковості. Власне цей "шум" є будівельним матеріалом для генерування нової інформації у соціально-економічній системі. Ми маємо постійне тло випадкових збурень, на якому і виявляють "соціально-економічні мутації"».

Технічний прогрес у наш час визнається економістами головною силою, що криється за різноманітними економічними явищами, як-от: зростання продуктивності праці, конкуренція, нові форми міжнародної торгівлі тощо.

Фундаментальна невизначеність, пов'язана, зокрема, з інноваційною діяльністю, — це невизначеність щодо її результатів. Значна невизначеність може бути тоді, коли до цієї діяльності лише приступають, а також з приводу її деталей, тому що ці деталі можуть виявитися ключовими щодо успіху, тоанси якого неможливо знати заздалегідь. Стосовно того, коли буде відшукане рішення поставленої задачі і чи буде воно знайдене взагалі, існує певна невизначеність.

Важливо наголосити, що у філософському аспекті невизначеність у соціально-економічній системі викликана не стільки суб'єктивною обмеженістю наших знань про об'єкт дослідження та управління в даний момент часу, скільки об'єктивною неможливістю вичерпного опису його адекватною мовою. Тобто спонтанний характер процесів, які відбуваються в складній системі, внутрішньо притаманні їй і є однією із суттєвих системотвірних її властивостей. Розуміння цього положення (принцип невизначеності) знайшло відображення у розвитку природничих наук (фізики, біології) [7].

Щодо економіки пошук і відбір є двома одночасно присутніми і взаємодійними компонентами економічного розвитку. Взяти хоча б ціни: вони,

з одного боку, забезпечують обернений зв'язок при відборі, з іншого — вказують і на напрям пошуку.

Унаслідок взаємодії пошуку та відбору фірми розвиваються у часі, при цьому ситуація в галузі у кожний період містить зародки свого стану щодо наступного періоду. Однак необхідно наголосити, що такий процес є індетермінованим; результатом пошуку притаманний елемент невизначеності (випадковості). Те, що насправді визначає ситуація у галузі в даний період, є в крайньому випадку розподілом імовірності ситуації у цій галузі щодо наступного періоду.

Необхідно також наголосити, що при визначенні аксіоматики функціонування складних соціально-економічних систем постулат щодо наявності критерію оптимальності системи (цілепокладання) має бути доповнений постулатом щодо певної невизначеності цього критерію та необхідності існування механізму формування, уточнення й коригування його в процесі функціонування складних систем. Цей момент — пошук цілі в процесі руху і механізм організації пошуку є принципово новим якісним моментом й, у свою чергу, породжує невизначеність і зумовлений нею ризик.

Відомий вчений Е. Пестель пише [8]: «Часто вважають, що невизначеність виникає тоді, коли відсутня вичерпна інформація (брак інформації) або ж, у більш широкому плані, бракує знань про предмет та об'єкт дослідження. Це справді так, але коли йдеться про світову систему, пов'язану з елементами людського мислення та діяльності, то це ще не все... У таких системах є ще елемент внутрішньої невизначеності. Він виникає тому, що тут майбутнє залежить від рішення (вибору), яке ще тільки має прийматися. Це фундаментальний принцип, який нагадує фізичний принцип невизначеності Гейзенберга».

У багатьох так званих відкритих задачах особа, яка приймає рішення, не має інформації щодо чинників, які зумовлюють наслідки її дій; вона не знає, що може в дійсності відбутися після того, як рішення ухвалене. Щоб краще охарактеризувати цю ситуацію, будемо розрізняти два види невизначеності [9].

Одні з них назвемо невизначеністю першого виду, або поверхневою невизначеністю. Вона має місце в замкнених задачах, коли особа, котра приймає рішення, відносно добре орієнтується стосовно того, якими мають бути можливі гіпотези, але не має достатніх підстав для того, щоб стверджувати, яка з них виявиться правильною. Ця невизначеність стосується лише такого аспекту: котра, власне, з цих можливостей (якої із елементів добре визначеної множини гіпотез) здійсниться після прийняття рішення. Від поверхневої невизначеності відрізняють невизначеність другого виду, або глибинну невизначеність, тобто таку, котра має місце у відкритих задачах, коли особа, що приймає рішення, не знає, які саме чинники відіграють суттєву роль у даній ситуації. Ця особа має спочатку сформувати множину гіпотез і лише після цього оцінити їх імовірність (об'єктивну чи суб'єктивну). Різниця між поверхневою і глибинною невизначеністю аналогічна різниці між звичайним гральним кубиком і неправильним «кубиком», кількість граней котрого невідома, як невідоме й те, що нанесено на цих гранях, — числа, фігури чи слова.

Кожному менеджеру, підприємцю, бізнесмену необхідно максимально враховувати те, що, починаючи свою діяльність, тобто вступаючи у ринкові відносини, будь-якому підприємству (фірмі) доведеться мати справу з невизначеністю і, як наслідок цього, бути обтяженим протягом усієї діяльності тими видами ризиків, як внутрішніми, так і зовнішніми, котрі притаманні даній економіці й даному виду діяльності.

Невизначеність — фундаментальна характеристика недостатньої забезпеченості процесу прийняття економічних рішень знаннями стосовно певної проблемної ситуації. Це, зокрема, невичерпне чи недостовірне (неточне) знання щодо різноманітних параметрів у майбутньому, породжене різними причинами, передусім — невичерпною й недостовірною інформацією щодо умов реалізації рішення, зокрема пов'язаних із цим рішенням вигод і витрат, відсутністю чітко визначених цілей та критеріїв їх оцінки, а також багатокритеріальністю.

Господарські суб'єкти впродовж господарного функціонування зазнають різних видів і типів невизначеності [10].

Причини виникнення невизначеності у господарській діяльності можна об'єднати у кілька груп. Це:

1. Недетермінованість процесів, котрі відбуваються у суспільстві загалом і в економічній діяльності зокрема. Недетермінованість, як уже зазначалося, є наслідком відсутності можливості щодо вичерпного перебічення і прогнозування процесів.

2. Відсутність вичерпної інформації при організації та плануванні поведінки суб'єкта ринкової діяльності чи суб'єктивний, нечіткий аналіз її.

3. Вплив суб'єктивних чинників на результати аналізу (рівень кваліфікації, приховування частини інформації, дезінформація тощо).

Чим вищим є ступінь невизначеності, тим складнішим має бути застосовуваний для прийняття управлінських рішень інструментарій.

Пропонується також характеризувати зовнішнє середовище з позицій нестабільності його, зокрема за такими характеристиками [11]:

— ступінь буденності (повторюваності) дій (подій): 1) звичайні (котрі трапляються досить часто); 2) несподівані (але такі, що вже траплялися у минулому); 3) зовсім несподівані (такі, що є принципово несподіваними);

— темп зміни дії (впливу), тобто залежність між швидкістю протікання події і реакцією підприємства (фірми) на цю подію. Згідно з цією ознакою події класифікуються на: 1) такі, що протікають повільніше, ніж підприємство реагує на них; 2) події, швидкість протікання котрих збігається зі швидкістю реагування підприємства; 3) події, швидкість протікання котрих більша за швидкість реагування на них з боку підприємства.

Невизначеність в економіці і підприємстві з погляду якості інформації може виникати на етапі: збирання інформації; аналізу інформації; прийняття управлінського рішення на ґрунті зібраної і проаналізованої інформації.

Отже, на думку ряду вчених-економістів [12], чинник невизначеності, який є необхідною умовою виникнення ризику, - невідомий атрибут

проявлять ризиком. Причини невизначеності різноманітні: випадковий характер науково-технічного прогресу; випадкові помилки при прогнозуванні; динамічні зміни внутрішніх і зовнішніх умов розвитку економіки; неминучі похибки при якійсь складній системі «природа—суспільство—людина»; ймовірніший та (чи) розмаїтіший характер важливих економічних параметрів (урожайність сільськогосподарських культур, запаси корисних копалин, погодні умови тощо); розвиток і розширення творчості працездатного населення; необхідність проектування потужних інформаційних потоків.

Визнання невизначеності як об'єктивної характеристики розвитку економічних систем, а також об'єктивне існування конфліктності, розуміння того, що на заплановане економічне зростання впливають випадкові чинники, котрі можуть, зокрема, затримати сподіваний результат чи змінити його сутність, — важлива проблема щодо аналізу, моделювання та управління економічним ризиком.

Існують не лише різні погляди щодо розуміння змісту поняття «ризик», а й різні підходи щодо оцінок об'єктивного і суб'єктивного характеру його. Ряд авторів виходять з того, що ризик — це категорія об'єктивна, котра дає змогу регулювати стосунки між людьми, трудовими колективами, організаціями та різними інституціями у соціально-економічному бутті. Прихильники об'єктивної концепції вважають, що ризик — це завжди загроза появи неприємних наслідків, щодо яких невідомо, настануть вони чи ні. Досить широко висвітлено у науковій літературі й суб'єктивну концепцію. Найсуттєвіший внесок в розвиток її вніс В. А. Ойгензіт, який виходив з того, що ризик завжди суб'єктивний, оскільки виступає як оцінка людиною вчинку, дій, як свідомий вибір з урахуванням можливих альтернатив [13]. Суб'єктивна концепція зорієнтована на суб'єкт дій, враховує можливі наслідки, вибір варіантів поведінки, що тягне за собою накладення відповідних обов'язків чи уникнення їх. Оскільки, з позицій цієї концепції, ризик завжди пов'язаний з волею та усвідомленням його людиною, то він є, насамперед, вибором варіантів

поведінки з урахуванням загрози щодо можливих несприятливих наслідків. Існує й погляд, згідно з яким ризик є суб'єктивно-об'єктивною категорією [14].

Таким чином, можна дати визначення економічного ризику, ґрунтуючись на принципах системного аналізу.

Ризик — це економічна категорія в діяльності суб'єктів господарювання, пов'язана з подоланням невизначеності, конфліктності в ситуаціях оцінювання, управління, немиттєвого вибору. Він має діалектичну об'єктивно-суб'єктивну структуру. Оцінка ризику є багатовимірною величиною, що характеризує можливі відхилення від цілей, від бажаного (очікуваного) результату, можливу невдачу (збитки) з урахуванням впливу контрольованих (керуваних) і неконтрольованих (некеруваних) чинників, прямих і зворотних зв'язків.

Об'єктивність ризику проявляється в тому, що ця економічна категорія відображає реально існуючу невизначеність і конфліктність в економічній (господарській) діяльності. Сучасна інтерпретація ризику — це не лише збитки, яких можна зазнати під час реалізації господарського рішення, а й можливість відхилення від цілей, заради яких приймалося рішення. Тобто сучасний ризик визначається не стільки збитками, скільки відсутністю сподіваних позитивних результатів [15]. Ризик породжується невизначеністю і конфліктністю, які існують незалежно від того, чи усвідомлюємо ми їх чи ні, ураховують його особи, які приймають рішення, чи ні. Усуньте невизначеність і конфліктність із ситуацій, що виникають під час обрання того чи іншого рішення в господарській діяльності, і ви не зможете стверджувати про наявність ризику у цих ситуаціях.

В економіці та бізнесі у ряді випадків, з огляду на обрані цілі, доводиться приймати рішення на підставі побудови системи гіпотез. Це правомірно, зокрема, через відсутність вичерпної, достовірної інформації, оскільки доскомого змогу долати таким чином невизначеність. А це переводить ситуацію невизначеності у ситуацію ризику, зокрема ризику відхилення від цілей, ризику недоотримання очікуваних результатів, ризику ймовірних збитків, які можуть виникнути через недостатню обґрунтованість тих чи інших гіпотез. Щоб

урахувати ступінь ризику і бодай частково уникнути можливих збитків, необхідно, якщо є така можливість, перевірити істинність гіпотез, висунути альтернативні варіанти тощо [16].

Життя кожної людини — це ситуація постійного вибору, зокрема, вибір тих чи інших гіпотез та ієрархії цінностей.

Ступінь ризику залежить і від ставлення до невизначеності й конфлікту, до зумовленого ними ризику суб'єкта прийняття рішення: схильності, нескхильності, байдужості. Тому всі чинники невизначеності, конфліктності та зумовленого ними ризику поділяються на об'єктивні та суб'єктивні.

Отже, ризик виникає тоді, коли приймаються рішення в умовах невизначеності, конфліктності, а особа, яка приймає рішення, зацікавлена в результатах рішення. Ризик являє собою діалектичну єдність об'єктивного та суб'єктивного. Він пов'язаний із творчістю, з пошуком нових підходів і методів діяльності. Важливими є такі характеристики ризику, як суперечливість, альтернативність, правомірність, невизначеність.

Розглядаючи суперечливість ризику, необхідно наголосити на її прояві в різних аспектах. Ризик, з одного боку, зорієнтований на отримання позитивних для системи прийняття рішень результатів ефективними способами в умовах невизначеності й і конфліктності в ситуації неминучого вибору. Ця характеристика ризику має важливі економічні та соціальні наслідки. З іншого боку, управлінський ризик (оцінювання, управління, неминучого вибору) може призвести до несприятливих соціально-економічних наслідків, бо оцінка чи вибір альтернативи базується на неповній, нечіткій, недостовірній на момент прийняття рішення інформації [17].

Альтернативність — це властивість економічного ризику, що допускає як обов'язкову умову необхідність оцінювання, управління чи вибору з кількох найбільш вірогідних стратегій (альтернатив, варіантів, управлінських дій). При цьому залежно від ситуації альтернативність має різний ступінь складності й може долитися в різні способи.

Важливою складовою ризику в економіці та підприємництві є його керованість, оскільки ризик іманентно притаманний економічній та підприємницькій діяльності, але при цьому необхідно, щоб урахувалася та виконувалася певний механізм, який регулює правовий аспект прояву ризику. Критеріями обґрунтованості тут виступають законодавство, юридичне право і, на наш погляд, передусім морально-етичні норми. Ці критерії тягнуть за собою встановлення відповідних функцій, повноважень, відповідальності, компетенцій, а також створення відповідної системи якісних і кількісних показників оцінювання [18].

Об'єктивно економічна діяльність і підприємництво не можливі без певного ризику, котрим вони обтяжені. Навіть абсолютна бездіяльність в економіці та бізнесі обтяжена ризиком невикористаних можливостей, закопаних талантів.

1.2 Види економічних ризиків

Ефективність організації управління бізнесом у цілому, і ризиком зокрема, багато в чому визначається класифікацією ризику. У нижці праці [1, 2, 5, 19] пропонується здійснювати класифікацію ризику на основі таких його характеристик:

- 1) щодо масштабу та розмірів — ризик глобальний, локальний;
- 2) щодо аспектів — ризик психологічний, соціальний, економічний, юридичний, політичний, медико-біологічний тощо;
- 3) щодо міри об'єктивності та суб'єктивності рішень — ризик з об'єктивною, суб'єктивною чи об'єктивно-суб'єктивною ймовірністю;
- 4) щодо міри (ступеня) ризиконасиченості рішення — ризик мінімальний, середній, оптимальний, максимальний (або допустимий, критичний, катастрофічний);
- 5) щодо типу — ризик раціональний (обґрунтований), нерациональний (необґрунтований), авантюристичний (азартний);

6) число часу прийняття рішення — ризик інтерсуб'єктивний, свєдчастий, ініціативний;

7) число чисельності осіб, які приймають рішення, — ризик індивідуальний, груповий;

8) число ситуацій прийняття рішення — ризик стохастичний (в умовах невизначеності), конкурентний (в умовах конфлікту), розпливчастий (в умовах нечітко сформульованих вимог), комплексний.

Необхідно детально проаналізувати, моделювати кожний вид ризику, а також оцінити його рівень. Цим самим створюються передумови для певного зниження ступеня ризику, управління ним.

Ризик, як правило, поділяють на два типи — динамічний та статичний [1, 3, 4, 20, 21, 22]. Розрізняють також такі основні види ризику: виробничий, фінансовий (кредитний), інвестиційний, ринковий, портфельний тощо.

Серед видів ризику цінних паперів можна виділити: 1) ризик падіння загальноринкових цін; 2) ризик інфляції; 3) галузевий ризик; 4) фінансовий ризик; 5) ризик ліквідності; 6) систематичний та несистематичний ризики.

У [4, 5, 23] зазначається, що комерційні ризики поділяються на спекулятивні та чисті. Чисті ризики означають можливість збитків чи нульового результату. Спекулятивні ризики проявляються у можливості одержання як позитивного результату, так і негативного. Фінансові ризики — це спекулятивні ризики. До фінансових ризиків належать: кредитний, відсотковий, валютний, втрачених фінансових зисків тощо.

Проблеми, пов'язані з аналізом банківських ризиків, висвітлюються у [2, 7, 9, 24, 25]. Відмічається, що основними видами ризиків, якими можуть бути обтяжені банки, є: кредитний, відсотковий, валютний, ліквідності, фінансування, акціонерний, товарний, андеррайтингу (гарантування випуску цінних паперів), політичний, економічний, демографічний, репутації тощо.

Найважливішими елементами, покладеними в основу класифікації банківських ризиків [3, 4, 8, 10, 26, 27], є:

—тип або вид комерційного банку;

—сфера його впливу та основні чинники виникнення банківського ризику;

—склад (структура) клієнтів банку;

—розподіл ризику в часі;

—можливості та засоби, доступні управлінню банківськими ризиками.

Валютний ризик — це загроза втрат, пов'язаних зі зміною курсів іноземних валют під час здійснення угод щодо їх купівлі-продажу. Основні види валютного ризику [28, 29]: операційний, трансляційний, економічний.

Інвестиційна діяльність у всіх формах і видах обтяжена ризиком, ступінь якого посилюється з переходом до ринкової економіки. Види інвестиційних ризиків різноманітні та численні. Їх поділяють на три групи [4, 7, 30, 31]: 1) ризик щодо сфери прояву: економічний, політичний, соціальний, екологічний тощо; 2) ризик щодо форми інвестування: фінансового інвестування, реального інвестування; 3) ризики щодо джерел виникнення: систематичний (ринковий), несистематичний (специфічний).

Підприємницький ризик — це ризик, який виникає в результаті будь-яких видів діяльності, пов'язаних з виробництвом продукції, товарів, послуг, реалізацією їх, товарно-грошовими і фінансовими операціями, комерцією, здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проектів. Його поділяють [32] на такі види: 1) ризик помилкової стратегії; 2) ризик вибору товарів і споживачів (сегмента ризику); 3) ризик неправильної оцінки кон'юнктури ринку (співвідношення попиту та пропозиції, потенційного обсягу ринку, ступеня конкуренції, цінової політики тощо); 4) ризик інфляції та зумовленого нею зростання цін на сировину, напівфабрикати, комплектуючі, зміни темпів зростання заробітної плати; 5) ризик транспортування сировини і готової продукції; 6) ризик нестабільності податкового законодавства, кредитно-грошової політики, митних правил тощо.

Отже, в економічній літературі існує велике різноманіття класифікацій ризиків залежно від класифікаційних цілей, та оскільки усі ризики тісно пов'язані із середовищем функціонування організації, то їх доцільно поділяти

на ризики зовнішнього та внутрішнього середовища. Найбільш комплексну класифікацію ризиків за сферою виникнення запропоновано Н.Ю. Подольчиком (рис. 1.1) [31]. Прикладами ризиків зовнішнього середовища є несприятливі зміни у податковому та митному законодавстві, розвиток інфляційних процесів, зростання банківських кредитних ставок, зниження платоспроможності споживачів тощо. Прикладами ризиків внутрішнього середовища є ризики низької кваліфікації працівників, нестачі необхідної інформації при прийнятті управлінських рішень, плинності кадрів тощо.

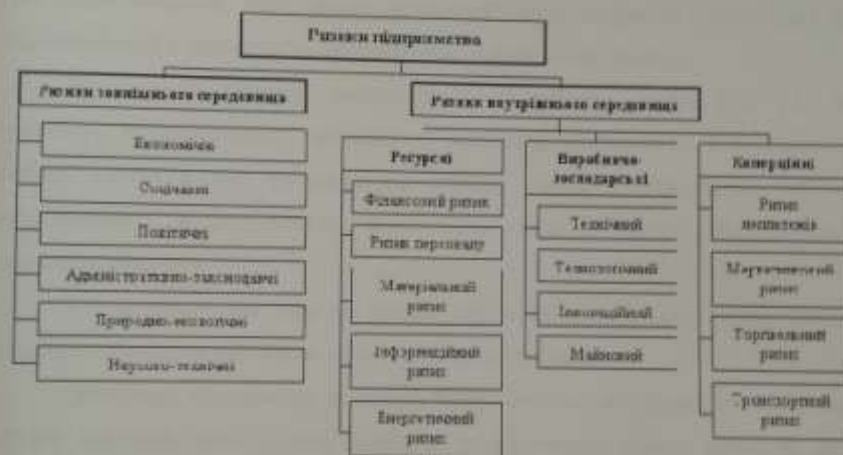

Рис. 1.1 Класифікація ризиків підприємства за сферою виникнення [31]

Процедуру проведення якісного аналізу ризику описано в [4, 7, 14, 18, 33]. Якісний аналіз ризику містить декілька аспектів.

Перший аспект якісного аналізу ризику пов'язаний з необхідністю порівняння сподіваних позитивних результатів з можливими економічними, соціальними та іншими, як сьогодишніми, так і майбутніми, наслідками. Ризик має бути обгрунтованим, тобто ризикувати доцільно, якщо це веде до кращих наслідків, при обгрунтуванні правильності своїх дій.

Проблеми ризику мають розглядатися та враховуватися як під час розробки стратегій, так і в процесі реалізації оперативних задач. У протилежному

разі — не уникнути неприємних «сюрпризів», як-от: кожен рік осінь, а за нею зима настають «зовсім раптово», та так, що не встигасмо своєчасно підготуватися до роботи за нових погодних умов і тоді бездумно нараджуємо рівень господарського ризику.

Другий аспект якісного аналізу пов'язаний з виявленням впливу рішень, що приймаються за умов невизначеності, на інтереси суб'єктів економічного життя. Без урахування інтересів (зацікавленості), без керування ними неможливі реальні якісні перетворення в соціально-економічному житті. Необхідно виявити: кому ризик корисний? чиїм інтересам відповідає? Без зацікавленості в результатах економічних рішень немає ризику.

Ризикованій ситуації притаманні такі основні умови [18, 22, 34]: наявність невизначеності, конфлікту; наявність альтернатив і необхідність вибору однієї з них (відмова від вибору також є різновидом вибору); зацікавленість в результатах; можливість оцінити наявні альтернативи і прийняти рішення.

Усі чинники, що тою чи іншою мірою впливають на ступінь ризику, можна поділити на дві групи: об'єктивні та суб'єктивні.

Об'єктивні чинники не залежать безпосередньо від фірми та менеджерів (СПР): інфляція, конкуренція, політичні та економічні кризи, екологія, мита, наявність режиму найбільшого сприяння, можлива робота в зоні вільного економічного підприємництва тощо.

Суб'єктивні чинники характеризують СПР (безпосередньо менеджерів, фірму): виробничий потенціал, технологічне забезпечення, рівень предметної та технологічної спеціалізації, організацію праці, ступінь кооперативних зв'язків, рівень техніки безпеки, рівень компетентності та інтелектуальний потенціал СПР, вибір типу контрактів з інвестором чи замовником тощо. Так, зокрема, від типу контракту залежить ступінь ризику та розміри винагороди після завершення контракту [35]. Успіх у бізнесі визначається вмінням творчо використовувати та поєднувати способи максимізації прибутку з методами

управління економічним ризиком в економічних і фінансових ситуаціях, які реально виникають.

1.3 Методи оцінки, локалізації та управління інвестиційними ризиками

Виправданий ризик — необхідний атрибут стратегії та тактики ефективного менеджменту. Прогностичний та індивідуальний сенс економічних рішень, що містять ідею ризику, може бути виявлений лише шляхом застосування методів його врахування та оцінювання.

У кожній ситуації, що пов'язана з ризиком, виникають питання: що означає виправданий (допустимий) ризик, де проходить межа, що відділяє допустимий ризик від нерозумного? Відповісти на ці запитання — значить знайти рівень «прийнятного ризику», кількісну та якісну оцінку конкретних ризикованих рішень.

Знати про існування економічного ризику, проаналізувати його на якісному рівні необхідно, але недостатньо. Важливо виявити його ступінь, причому слід оцінити ймовірність того, що певна подія дійсно відбудеться, а тоді—як це вплине на ситуацію. При досить високому ступені ризику в альтернативних стратегіях менеджери інколи приймають варіант рішення (стратегію) з дещо меншою ефективністю, але з шансами на своєчасну та успішну реалізацію прийнятого варіанту (стратегії).

Ступінь допустимого ризику визначається з урахуванням таких параметрів як обсяги основних фондів, власного капіталу та виробництва, а також рівень рентабельності, фінансовий стан підприємства, ліквідність тощо. Чим більшим капіталом, зокрема власним, володіє підприємство, чим ширша номенклатура його продукції, тим менш воно чутливе до ризику і тим сміливіше менеджер може приймати рішення в ризикованій ситуації [36].

При кількісній оцінці ризику слід розрізняти розміри реальної вартості, що пов'язана з ризиком, та обсяг сподіваних прибутків чи збитків. Якщо перший показник на момент прийняття рішення, як правило, відомий, то

другий оцінюють з тим чи іншим ступенем невизначеності. Чим досконалішими є методи дослідження та оцінювання ризику, тим меншим стає чинник невизначеності. При цьому використовуються дві групи методів — апріорні та емпіричні. Перші ґрунтуються на теоретичних положеннях і формулюють вимоги щодо результатів певних рішень, другі — на вивченні минулих подій та узагальненні, зокрема, статистичної інформації.

Кількісну оцінку ризику проводять на підставі ймовірнісних розрахунків, котрі здійснюються ще на їх попередній стадії. Під час прийняття рішень слід враховувати ймовірність суперпозиції кількох обставин (сприятливих чи несприятливих) і визначати абсолютну величину обсягу прибутку чи збитків, що виникають при цьому додатково. Кількісні значення ризику обчислюють як у відносних, так і в абсолютних величинах, що виражають міру невизначеності під час реалізації прийнятого рішення.

Ступінь ризику під час прийняття економічних рішень може оцінюватися сподіваними збитками, що спричинені цим рішенням, та ймовірністю, з якою ці збитки можливі. Якщо малоімовірно, що будуть несприятливі наслідки, то ризик малий. Малий він і в тому випадку, коли ймовірність збитків велика, а самі по собі збитки малі. Якщо вартість помилки велика, наприклад, у випадках, пов'язаних з аваріями та людським життям, то їхню ймовірність слід зробити дуже малою.

У ряді випадків приймається, що ризик дорівнює добутковій сподіваних збитків на ймовірність того, що ці збитки відбудуться [37].

Ймовірність настання певної події може бути визначена об'єктивним або суб'єктивним методом.

Об'єктивний метод визначення ймовірності ґрунтується на обчисленні частоти, з якою в минулому відбулася певна подія. Суб'єктивний метод спирається на використання суб'єктивних оцінок та критеріїв, що ґрунтуються на різних припущеннях. До таких припущень можуть бути віднесені судження менеджера, його власний досвід, оцінка експерта, думка консультанта, порада консалтингової фірми тощо.

Кожного разу, приймаючи рішення за умов невизначеності, враховують (оцінюють) ризик, намагаються привести його до розумного, що робить рішення найбільш обґрунтованим, долаючи невизначеність, виконуючи її руйнівні дії.

Зазначимо, що надалі теоретичні значення та оцінки числових параметрів випадкових величин розрізнятимемо, обумовлюючи це. В абсолютному виразі ризик може визначатися сподіваною величиною можливих збитків, якщо збитки піддаються такому вимірові. Використовують також середньоквадратичне відхилення як міру ризику. На практиці часто обмежуються спрощеними підходами, оцінюючи ризик на базі одного чи кількох головних показників (критеріїв), параметрів, що являють собою найбільш важливі узагальнені характеристики у даній конкретній ситуації.

Так, існує досить проста методика визначення коефіцієнта ризику щодо короткотермінового прогнозу [38].

Якщо ймовірність достовірності прогнозу складає p , то ймовірність того, що він не справдиться, становить $(1 - p)$. Відповідно коефіцієнт ризику складає $(1 - p)$. Так, наприклад, якщо $p = 95\%$, то коефіцієнт ризику дорівнює 5% .

В абсолютному виразі ступінь (міра) ризику (міра очікуваної невдачі під час досягнення мети) може визначатися як добуток ймовірності невдачі (небажаних наслідків) на величину цих небажаних наслідків (збитки, платежі тощо), котрі мають місце в цьому випадку:

$$W = p_n x, \quad (1.1)$$

де W — величина ризику, p_n — ймовірність небажаних наслідків, x — величина цих наслідків.

В ряді випадків, зокрема, у страхуванні, величину (ступінь) ризику визначають як ймовірність настання небажаних наслідків.

$$W = p_n, \quad (1.2)$$

Ймовірність p_i з достатнім ступенем точності обчислюється на базі статистичних даних.

Щоб кількісно визначити ризик, необхідно знати усі можливі наслідки окремої події та ймовірності цих подій [39].

Сподіване значення (математичне сподівання), що пов'язане з невизначеною ситуацією, є середньозваженим усіх можливих результатів, де ймовірність кожного із них використовується як частота або питома вага відповідного значення. Сподіване значення вимірює результат (ризик), котрий ми очікуємо у середньому.

Математичним сподіванням дискретної випадкової величини x називають суму добутків її можливих значень та відповідних ймовірностей.

Формула для обчислення математичного сподівання має вид:

$$m = M(x) = \sum_{i=1}^n x_i p_i \quad (1.3)$$

де x_i — значення випадкової величини $i = 1, 2, \dots, p_i$ — відповідні ймовірності.

Для обмеженого числа (n) можливих значень випадкової величини буде:

$$m = M(x) = \sum_{i=1}^n x_i p_i \quad (1.4)$$

При вимірюванні економічного ризику у літературі широко використовується дисперсійний підхід.

Дисперсією випадкової величини X , яку позначають $\sigma^2(x)$, називається математичне сподівання квадрата відхилення випадкової величини X від математичного сподівання $M(x)$. Дисперсія характеризує розсіювання випадкової величини відносно $M(x)$.

Для дисперсії випадкової величини X

$$\sigma^2(x) = M\{x - M(x)\}^2 \quad (1.5)$$

Для дискретної випадкової величини X

$$\sigma^2(x) = \sum_{x_i} (x_i - M(x))^2 p_i \quad (1.6)$$

Середньоквадратичним відхиленням випадкової величини називається величина $\sigma(x)$:

$$\sigma(x) = \sqrt{\sigma^2(x)} \quad (1.7)$$

Корінь береться арифметичний, тобто додатний.

У відносному виразі ризик визначається як, скажімо, величина можливих збитків, віднесена до деякої бази, за яку найзручніше приймати або майно підприємця, або загальні витрати ресурсів на даний вид підприємницької діяльності, або ж сподіваний дохід (прибуток) від даного підприємства.

Стосовно підприємства (корпорації) за базу визначення ступеня (відносного) ризику беруть вартість основних фондів та оборотних засобів або намічувані сумарні затрати на даний вид ризикованої діяльності, маючи на увазі як поточні затрати, так і капіталовкладення чи розрахунковий дохід.

За умов зростаючої конкуренції, науково-технічного прогресу, динамізму (нестаніонарності) й невизначеності зовнішнього економічного середовища щодо компанії (фірми, підприємства), скорочення життєвого циклу продукції (послуг) та пов'язаної з цим гострої необхідності в розвитку інвестиційної (інноваційної) діяльності лише система стратегічного менеджменту може забезпечити компанії (підприємству) довготривалий ринковий успіх [40].

Економічна ефективність виробничо-господарської діяльності компанії за довготерміновий період може визначатися комплексом оцінок, що

характеризують різні аспекти її функціонування у майбутньому. Є сенс враховувати, зокрема, наступне:

- розширення можливостей менеджерів, а отже, й їхньої потреби в аналітичній інформації, що необхідна для прийняття обґрунтованих рішень;
- вибір маркетингової стратегії за умов стохастичної чи розпливчастої природи використовуваної інформації щодо процесів розвитку ситуації на ринку в цілому і обраному сегменті ринку зокрема;
- підвищення ролі ситуаційного сценарного аналізу, прогнозування наслідків прийнятих рішень, оцінки перспектив можливої зміни загальної ситуації в країні (політичного ризику);
- проведення аналізу та моніторингу обраної стратегії менеджменту і порівняння результатів господарської діяльності компанії (фірми) з показниками конкурентів, для оцінювання перспектив щодо схилення на свій бік потенційних акціонерів та інвесторів тощо [41].

Вибір стратегії фірми — це досить складна і широка проблема.

Найпростіший із способів прискорення темпів зростання фірми — це зменшення частки дивідендів у прибутках, а отже — розширення вкладень в активи за рахунок власних засобів, але цей спосіб досить ризикований. Розмір дивідендів у розрахунку на одиницю вартості акцій фірми вважається основним параметром, що визначає попит на них, тобто їхню вартість. Можна скористатися новими банківськими кредитами, випустити облігації. Можливі й інші шляхи, наприклад, змінення (підвищення) вартості продукції, структури активів тощо.

Визначенню стратегічних цілей передуює виявлення перспектив щодо розвитку основної сфери діяльності компанії. Для багатопрофільних компаній (фірм) аналіз проводять по кожному виду діяльності окремо; визначення положення і конкурентоспроможності компанії також — по кожній із сфер діяльності.

У будь-якому з цих випадків для обрання раціональної стратегії компанії важливим є доступність одержання всебічної інформації щодо програми її

інвестиційної (інноваційної) діяльності, зокрема показників капіталовкладень, стану балансу, котрі визначають альтернативи стратегічної політики.

У зв'язку з цим важливо поглибити процес обрання стратегії, ширше використовувати апарат математичного моделювання з урахуванням чинників невизначеності і ризику [42].

У менеджменті, як правило, розробляється декілька альтернативних стратегій, з котрих необхідно обрати одну на базі багатокритеріального (багатоцільового підходу). Можна говорити про такі цілі як, зокрема, розширення частки компанії (фірми) на ринку, мінімізація затрат на технічне переоснащення (впровадження новітніх технологій), створення іміджу виробника якісної продукції (послуг) тощо.

Цілі, на будь-якому рівні їх ієрархічної структури, досить часто суперечать одна одній, що теж обумовлює певний ступінь ризику. Окрім того, невизначеною (нечіткою, розпливчастою) є й інформація щодо прогнозованого розвитку зовнішнього економічного середовища (загальноринкова кон'юнктура, попит, ціни тощо), яку зручно подати як множину різних сценаріїв (станів економічного середовища), що взаємно вилучають один одного.

Отже, можна розрізнити і враховувати декілька типів невизначеності і зумовленого ними економічного ризику, невизначеність цілей, оцінок, прогнозів розвитку економічного середовища у майбутньому (різні стани економічного середовища можна подати у вигляді сценаріїв); невизначеність дій конкурентів, а також нестачу даних і, зокрема, числових (кількісних) даних, необхідних для розрахунків на базі економіко-математичного моделювання.

Останнім часом запропоновано ряд підходів, математичних моделей, методів, що дають змогу обрати оптимальну (раціональну) стратегію [13, 21, 26, 43]. Звичайно, при обранні раціональної стратегії за умов невизначеності неможливо повністю уникнути певного суб'єктивізму та елемента ризику. Обмаль інформації ніколи не було перевагою, але завжди є корисним подати наявні варіанти у такій формі, щоб зробити суб'єктивізм відносним, а ризик—якомога більш прийнятним.

Слід зазначити, що формування програми розвитку компанії, її стратегії у довгостроковому періоді можна схематично поділити на три етапи [44].

Перший етап охоплює діяльність, мета якої — пошук ефективних інвестиційних проектів, збирання інформації щодо них, оцінка їх ефективності та ризику, порівняння та вибір тих проектів, котрі максимізують вартість компанії (фірми). Тобто на цьому етапі приймаються рішення стосовно розмірів та структури активів з урахуванням їх ризику.

Другий етап стосується рішень щодо джерел фінансування інвестиційної програми, або іншими словами — рішень стосовно структури капіталу компанії.

Предметом третього етапу є комплексний інвестиційний та фінансовий план. Аналізуючи зв'язки між інвестиційними і фінансовими рішеннями, слід брати до уваги, що однобічний підхід до привабливих інвестиційних проектів, як головної компоненти, не завжди дає найкращі результати, бо може призвести до проблем з їх фінансуванням, які, в свою чергу, можуть загрожувати фірмі навіть банкрутством.

Отже, зовсім не останнім для компанії повинно бути також досягнення зрівноваженого довготермінового зростання її вартості за умови оптимального ступеня ризику (допустимого ризику). Компанія, котра прагне уникнути фінансових клопотів, мусить дотримуватися відповідної політики, що пов'язана з досягненням допустимого ступеня ризику фінансування програми свого розвитку, і користуватися при цьому як внутрішніми, так і зовнішніми джерелами фінансування. Слід виконувати детальні фінансово-економічні дослідження, зокрема, відносно можливих шляхів зниження (оптимізації) ризику, яким обтяжена певна інвестиційна стратегія.

Одним з чинників ризику є масштаб (обсяги) аналізованого проекту. Вважають, що найчастіше більшим ризиком обтяжені значні, дорогі та довготермінові проекти. Тому характерною є від'ємна кореляція між масштабом проекту і його привабливістю для більшості менеджерів, які займаються керівництвом проектами.

Серед критеріїв, які враховують під час оцінювання інвестиційних (інноваційних) програм та проектів, можна назвати, зокрема, відповідність проекту корпоративній та інноваційній стратегії фірми, адекватність рівня ризику прийнятим у фірмі уявленням тощо.

На стратегію фірми має вплив схильність або несхильність до ризику керівництва фірми.

Щодо ризику окремого інвестиційного (інноваційного) проекту або усієї інвестиційної програми фірми, то в останньому випадку менеджери повинні оцінювати ступінь ризику портфеля інвестиційних проектів, що формується. Найчастіше використовують багатокритеріальні (багатоцільові, багатофакторні) оцінки.

Як приклад можна привести подану в [45] модель міжнародної компанії «Континентл груші». Модель давала вірну оцінку у восьми випадках з десяти. Проекти аналізували за дванадцятьма критеріями (чинниками), що подані в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Критерій оцінки економічного стану компанії

Чинники комерційної пріоритетності	Чинники ресурсних обмежень
Потенційний, сподіваний інтегрований доход (прибуток)	Необхідність обсягів затрат капіталу та його структура
Темпи зростання продажу	Власні маркетингові можливості
Ризик конкуренції	Виробничі потужності
Ступінь розподілу ризику	Потенціал науково-технічної бази
Можливість структурної (продуктової) перебудови	Наявність сировинної бази
Політичні, соціальні ризики	Наявність менеджерів, що творчо мислять на різних рівнях керування

Оцінювання інвестиційних проектів вимагає проведення детального аналізу, наявності великої кількості даних та проведення відповідних

розриваючі. Метою цього, окрім всього іншого, є зниження до прийнятних меж ступеня ризику інвестування, що завжди можливої за умов динамічності, нестабільності, невизначеності.

З теорії та практики випливає значна кількість різних методів оцінки ефективності інвестиційних проектів.

Процес оцінювання інвестицій можна умовно розділити на три етапи:

перший етап — оцінюється обсяг інвестицій і майбутніх грошових надходжень;

другий етап — оцінюється ступінь ризику інвестицій, очікуваних грошових надходжень і визначається з оціненого ступеня ризику відповідна вартість капіталу;

третій етап — очікувані грошові надходження зводяться до теперішньої їх вартості (на певну дату), використовуючи обчислену вартість капіталу. Порівнюючи теперішню вартість очікуваних грошових надходжень із затратами (дисконтованими), оцінюють реальну ефективність (цінність) інвестицій. Якщо теперішня (поточна) вартість надходжень від інвестицій вища, ніж затрати, то є підстави для реалізації даного інвестиційного проекту.

Під час оцінювання інвестиційних проектів використовуються, окрім загальноприйнятих показників, специфічні, притаманні для оцінки інвестицій.

На практиці найчастіше широко використовуються такі показники: чистий потік грошових засобів; період окупності інвестицій; чиста (netto) теперішня вартість; внутрішня ставка (норма) доходу; індекс прибутковості [46].

1. Чистий (netto) потік грошових засобів—це різниця між очікуваними надходженнями за певний період та видатками.

Чистим (netto) потоком грошових засобів від проекту (NCF) є потік, що визначається наступним чином: $NCF = \text{прибуток netto проекту} + \text{амортизаційні відрахування}$.

Інтерпретуючи економічну сутність чистого (netto) потоку грошових інвестиційних доходів, можна стверджувати, що він складається з тих грошей,

котрими можна вільно розпоряджатися в окремі роки аналізованого періоду (призначаючи їх на реінвестування в даній фірмі для іншого виду інвестицій, наприклад, на купівлю цінних паперів чи інші реальні інвестиції).

2. Період окупності інвестицій—це кількість років, що необхідна для компенсації витратів, вкладених у реалізацію проекту, доходами, одержаними за період його експлуатації. Серед розглядуваних варіантів інвестування найбільш ефективним буде той варіант, для якого період окупності інвестицій є найкоротшим.

Для його розрахунку використовується наступний вираз: період окупності = період до повної компенсації вкладень + неповернений залишок на початок наступного періоду, поділений на чистий (нетто) потік доходів протягом наступного за ним періоду.

Зазначимо, що ті проекти, за якими раніше повертаються витрати, є обтяженими меншим ризиком з точки зору непевності (невизначеності) зовнішнього економічного середовища, ніж коли витрати повертаються в більш віддалені періоди часу (точність прогнозів на більш тривалій період, як відомо, зменшується) [4].

Цей показник, обчислений на базі дисконтованої величини потоку доходів (в грошовій формі), тобто з урахуванням вартості грошей у часі, ризику та інфляції, дає більш реальні дані щодо періоду окупності інвестицій.

3. Чиста (нетто) теперішня вартість дозволяє враховувати чинник часу і збігається з інтересами власників компаній (фірм). Якщо теперішня (нетто) вартість інвестиційного проекту є додатною, то можливе зростання вартості фірми і внаслідок цього зростання майбутнього становища, який посідають власники фірми.

Теперішню (нетто) вартість інвестиційних проектів обчислюють за формулою (1.8) [6].

$$NPV = \sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t} \quad (1.8)$$

де NPV—чиста (нетто) теперішня (поточна) вартість; CF_t — чистий (нетто) потік доходів (видатків) у t -му році; T —кількість розрахункових років; r — норма (ставка) дисконту (з урахуванням ризиків та інфляції).

Зазначимо, що якщо йде мова про інвестиційну програму, що складається з кількох інвестиційних проектів, то для прийняття рішень (оптимальних) слід скористуватися концепцією та інструментарієм теорії портфеля.

4. Внутрішня ставка (норма) доходу — це така норма відсотка (доходу), за якої теперішня вартість нетто розглядуваного інвестиційного проекту дорівнює нулеві. Тобто внутрішня норма доходу є така норма дисконту (r), котра зрівнює дисконтований потік доходів (у грошовому виразі) з величиною інвестиційних витрат, за якої виконується умова

$$NPV = \sum_{t=0}^T \frac{CF_t}{(1+r)^t} = \sum_{t=0}^T \frac{CF_t}{(1+IRR)^t} = 0 \quad (1.9)$$

де IRR—внутрішня норма доходу.

Згідно з цим критерієм до реалізації повинні бути допущені всі ті проекти, де розмір внутрішньої ставки доходу є більшим, ніж вартість капіталу, необхідного для фінансування цих інвестиційних проектів.

Розбіжності щодо результатів оцінювання проектів за допомогою внутрішньої ставки доходу (відсотка) та теперішньої (нетто) вартості частіше мають місце в двох випадках, коли:

- вартості реалізації (інвестування) окремих проектів суттєво відмінні;
- існує суттєва різниця щодо розподілу за часом потоків грошових доходів і видатків, що пов'язані з окремими інвестиційними проектами (варіантами) [17].

Сутність проблеми в обох цих випадках подібна. Тому треба дати відповідь на запитання стосовно величини рівня норми доходу, згідно з яким фірма може (їй це вигідно) інвестувати тимчасово вільні грошові засоби.

5. Індекс прибутковості — це показник, що дозволяє оцінювати ефективність розглядуваних інвестиційних проектів. Він виражається як відношення теперішньої вартості потоку доходів нетто, що будуть одержані, до теперішньої вартості потоку затрат, що необхідні для реалізації цього проекту.

$$KP = \frac{\sum_{t=0}^T \frac{CIF_t}{(1+r)^t}}{\sum_{t=0}^T \frac{COF_t}{(1+r)^t}} \quad (1.10)$$

де KP —індекс прибутковості; CIF —потік грошових доходів нетто, що можуть бути отримані у випадку реалізації проекту (складається з прибутків та амортизаційних відрахувань); COF — затрати, необхідні для реалізації інвестиційного проекту; T —розглядуваний період часу (роки); r — норма дисконту з урахуванням ризиків.

Проекти, для котрих індекс прибутковості більший від одиниці ($KP > 1$), повинні бути допущені до реалізації. Серед альтернативних проектів до реалізації слід обрати той, що характеризується більшою величиною показника прибутковості.

Ризик інвестиційних проектів можна розглядати з трьох точок зору, тобто застосовуючи три методичні підходи [24].

По-перше, ризик певного проекту може бути проаналізований окремо, без урахування його зв'язків з рештою активів (майна), об'єктів, що їх посідає певна компанія (фірма), для якої він власне розробляється.

По-друге, ризик проекту може бути проаналізований у контексті ризику тих засобів, які вже посідає ця фірма, та впливу аналізованого проекту на ризик фірми в цілому (ефект портфеля, що розглядається в межах активів, майна фірми).

По-третє, ризик проекту може бути проаналізований у контексті ризику ринку та можливостей формування окремих пакетів (портфелів) вкладень (активів) окремих інвесторів (акціонерів фірми).

Слід зауважити, що окремі інвестиційні проекти можуть характеризуватися відносно високим ступенем ризику, якщо їх розглядати окремо. Водночас вони можуть бути проектами з прийнятним ступенем ризику з точки зору ризику фірми в цілому, чи ризику ринку, якщо підійти до цього з точки зору диверсифікації.

Необхідність урахування ризику витікає з декількох міркувань [33].

1. Перш ніж фірма виступить на ринку капіталів з попитом на капітал, необхідний для фінансування своєї інвестиційної програми, аналіз та оцінка ступеня ризику є необхідною умовою вірного розрахунку грошового потоку доходів і витрат, що пов'язані з реалізацією відповідних інвестиційних проектів і, відповідно, визначення чистої (netto) теперішньої вартості цих починань. Якщо ж продаж і доходи фірми, які будуть мати місце у майбутньому, розглядати як випадкові змінні величини, то це слід враховувати при обчисленні ефективності. Помилки під час оцінювання можливих величин цих доходів можуть призвести або до відхилення ефективних проектів, або ж до прийняття таких, що мають значно нижчу (чи від'ємну) теперішню нетто вартість.

2. Акціонер фірми має можливість формувати портфель своїх вкладень (який складається з акцій різних фірм, товариств), у зв'язку з чим ризик окремих акцій оцінюється не безпосередньо, а через їх вплив на загальний ризик портфеля. Акції кількох фірм, кожна з яких може характеризуватися відносно високим ступенем ризику, можуть бути інвестиціями з середнім або навіть низьким ступенем ризику, якщо вони входять до складу відповідно сформованого портфеля. Для акціонера частково ступінь їх ризику можна знизити завдяки диверсифікації (формуючи портфель вкладень відповідної структури).

У дещо іншій ситуації знаходиться керівництво фірми та її працівники, доходи котрих залежать від поточних чинників, пов'язаних з її функціонуванням. Чим більшим ступенем ризику обтяжені інвестиційні ініціативи, що реалізуються, тим більша небезпека, що доход буде меншим від

сподіваного. В багатьох випадках керівництво фірми може бути більш захищеним в обмеженні ризику, ніж її акціонери.

3. Детальний аналіз інвестиційних проектів з точки зору ризику дає можливість побачити слабкі сторони цих проектів, такі, що можуть спричинитися до значних збитків під час їх реалізації і подальшого використання. Визначення цих чинників є обов'язковою умовою щодо вірного визначення доходів та ефектів, що відповідно може впливати на результати теперішньої ринкової нетто вартості проекту (фірми). Якщо внаслідок такого аналізу виявиться, що теперішня нетто вартість аналізованого проекту є від'ємною величиною, то такий проект потрібно відкинути. Окрім того, такий аналіз може вказати на необхідність додаткових заходів для ліквідації певних недоліків (наприклад, необхідність крапної реклами, зміна споживчих якостей виробів, котрі можуть бути реалізованими в результаті виконання проекту, вибір більш стабільних джерел щодо постачання матеріалами, капіталами, підвищення кваліфікації працівників тощо).

Оцінку ступенів ризиків за інвестиційним проектом загалом (на базі оцінки рівнів ризиків за окремими їх видами) здійснюють таким чином:

- мінімальний рівень ризику (значно нижчий від середньо-галузевого чи середньорегіонального);
- середній рівень ризику (наближений за значенням до середньогалузевого чи середньорегіонального рівнів);
- високий рівень ризику (перевершує середньогалузевий чи середньорегіональний рівні) [41].

Можливі способи зниження ризиків, якими обтяжений інвестиційний проект:

- розробка ефективних профілактичних заходів щодо упередження сподіваних ризиків;
- розподіл негативних наслідків ризиків між усіма учасниками і виконавцями інвестиційного проекту;
- створення резервних (страхових) фондів;

- зменшені страхування окремих видів ризиків;
- одержання законодавчих гарантій щодо захисту від окремих видів ризиків;
- інші форми страхування ризиків.

Ризик може бути врахований при оцінюванні інвестиційних проектів кількома методами.

За одним з методів ризик враховують відкориговуючи сподівані доходи, які перемножують на ймовірність того, що вони будуть досягнуті. Якщо відраховано розмір доходу, який становить, наприклад, 100 одиниць, а ймовірність такого доходу становить 0,7, то розглядати слід 70 одиниць, що еквівалентно доходу в 100 одиниць, обтяженому ризиком.

Інший спосіб урахування ризику полягає у коригуванні рівня норми дисконту, котра приймається для обчислення чистої (нетто) теперішньої вартості аналізованих інвестиційних проектів.

Для проектів, що характеризуються високим ступенем ризику, норма дисконту повинна бути відповідно підвищена, що призводить у свою чергу до зниження чистої (нетто) теперішньої вартості інвестиційного проекту, обтяженого високим ступенем ризику.

Так, якщо маємо два альтернативних інвестиційних проекти, котрі відрізняються лише різним ступенем ризику, то ясно, що до реалізації слід обрати проект з нижчим ступенем ризику, при цьому буде нижчою норма дисконту і відповідно — вищою теперішня нетто вартість.

На практиці для оцінювання ризику аналізованих інвестиційних проектів використовують різні методи. Найбільш відомими є такі [46]:

- аналіз та оцінка вразливості інвестиційних проектів;
- аналіз та оцінка за допомогою методів імітаційного моделювання (корпоративна імітаційна модель).

1. Аналіз чутливості (вразливості). Характеризуючи метод аналізу та оцінки вразливості, слід звернути увагу на те, що значення багатьох змінних величин (чинників), які використовують у формулах для обчислення

теперішньої нетто вартості проєктів, є величинами найбільш імовірними (або сподіваними). Якщо за якимось із способів обчислити ймовірності різних можливих значень цих чинників, то можна стверджувати, що чинник ризику теж може бути врахований. Проводячи аналіз вразливості проєкту, можна отримати досить багато цінної інформації. Аналіз вразливості дозволяє дати відповідь на питання, який вплив на теперішню нетто вартість проєкту матиме зміна (коливання) у певних межах окремих параметрів (чинників). Можна також розрахувати еластичність чистої теперішньої вартості від зміни певного чинника.

Якщо аналізуються декілька проєктів (варіанти певного проєкту), то до реалізації повинен бути обраним той варіант, який є менш вразливим щодо зміни (випадкової) цих чинників.

2. Корпоративна імітаційна модель. Досить ефективними методами, що дають можливість розраховувати ефективність інвестиційних проєктів з урахуванням ризику, зумовленого такими чинниками як високий рівень інфляції, структурні зміни в ціноутворенні, проблеми взаємних неплатежів тощо є динамічні методи імітаційного моделювання.

У літературі імітаційні моделі, що описують діяльність компанії (підприємства) за умов ринку називають корпоративними моделями.

Ці моделі відображають реальну діяльність компанії (підприємства) через обчислення грошових потоків (надходжень і затрат) як подій, що відбуваються в різні періоди часу.

Беручи до уваги те, що під час обчислень використовуються такі важкопрогнозовані чинники, як темпи (показники) інфляції, плановані показники збуту тощо, для розробки альтернативних стратегій і аналізу ефективності з урахуванням ризику застосовується так званий сценарний підхід [46].

Сценарний підхід передбачає проведення альтернативних обчислень на даних, що відповідають різним імовірним варіантам розвитку проєкту та зовнішнього економічного середовища.

Використання імітаційних моделей в процесі розробки та аналізу ефективності проекту є одним з досить потужних і дієвих засобів переконання інвесторів, дозволяє здійснити знаоче подання управлінського рішення (наприклад, зниження ціни продукції на 4%), практично відразу ж одержати економічні результати.

Проведення аналізу ефективності та ризику на базі економіко-математичних моделей і, зокрема, імітаційного моделювання складається з кількох етапів.

Перший етап полягає в формуванні моделі розглядуваного інвестиційного проекту і складається з визначення обсягів потоку доходів в грошовому виразі, доходів з продажу, затрат тощо. Тут можуть бути використані підходи, що розглядалися попередньо.

Другий етап полягає в тому, щоб визначити можливі відхилення (інтервали) прогнозованих величин параметрів. Тобто визначити чинники ризику та невизначеності.

Третій етап, власне, і полягає в проведенні серії обчислень на ПЕОМ, під час яких обчислюється теперішня чиста (нетто) вартість проекту, на випадково взятих за методом Монте-Карло різних наборів величин змінних (чинників ризику) з урахуванням імовірності значень цих величин і відповідних значень коефіцієнтів кореляції [46].

Сучасні умови функціонування вимагають створення новітньої парадигми менеджменту, яка б інтегрувала усі існуючі надбання у менеджменті та була би спрямована на створення ефективного комплексного підходу до управління підприємствами. Саме на пошукання переваг усіх концепцій менеджменту спрямований процесно-структурований підхід до менеджменту. Процесно-структурований менеджмент поєднує в собі процесійний, системний, ситуаційний, динамічний та функціональний підходи і ґрунтується на концепції, відповідно до якої менеджмент розглядається як процес, що є послідовністю певних завершених етапів, кожен з яких має свою структуру, що в сукупності забезпечують здійснення управлінського впливу керуючої системи

на керувану з метою досягнення цілей організації у певних умовах функціонування. Згідно процесно-структурованого менеджменту процес управління організацією описує такі етапи:

1. Визначення сукупності конкретних функцій менеджменту та забезпечення їхньої реалізації через загальні функції (планування, організування, мотивування, контролювання, регулювання). Цей етап є прерогативою керівної системи організації та відображає види діяльності апарату управління.

2. Створення методів менеджменту як потенційних способів та прийомів впливу керівної системи на керувану. Методи менеджменту зазвичай виступають у документальній формі та мають спрямовальний, організаційний, регламентний, розпорядчий характер.

3. Трансформування методів менеджменту в управлінські рішення шляхом їх правового узаконення та вибору найкращих альтернатив. На цьому етапі можлива співпраця між керівною та керуваною системою на підприємствах, у яких практикується залучення виконавців до ухвалення управлінських рішень.

4. Забезпечення впливу керівної системи на керувану через управлінські рішення та механізми керівництва (форми влади, стилі керівництва, налагодження соціально-психологічної взаємодії між керівниками та підлеглими).

На кожному підприємстві щодня реалізується значний перелік конкретних функцій менеджменту, до яких відносять управління об'єктами, процесами, елементами виробничо-господарської діяльності. Управління ризиками слід також вважати конкретною функцією менеджменту, оскільки йдеться про невід'ємний елемент виробничо-господарської діяльності.

В межах системи процесно-структурованого менеджменту управління ризиками реалізовуватиметься інтегровано в межах вказаних чотирьох етапів (рис. 1.2).

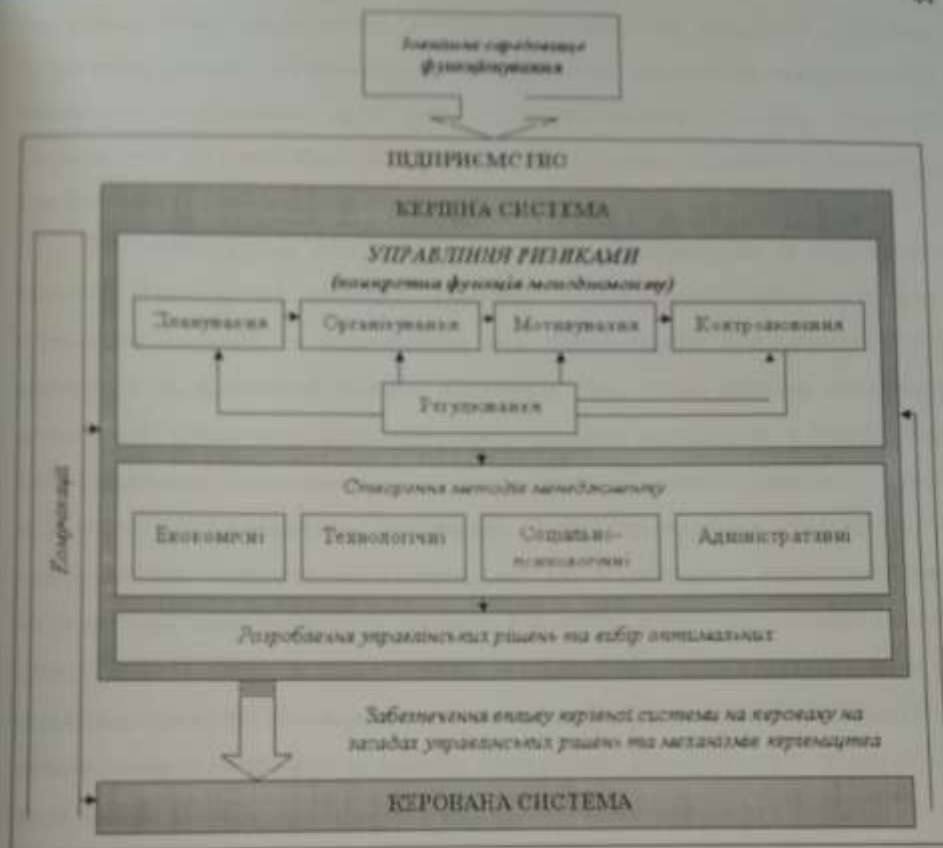

Рис. 1.2 Модель управління ризиками в системі процесно-структурованого менеджменту

Першим базовим етапом є управління ризиками шляхом виконання загальних функцій, що охоплює:

1. Планування ризиків. Ґрунтується на визначенні потенційних ризиків, які можуть виникнути в усіх сферах функціонування підприємства. В межах цього етапу важливо ідентифікувати ризики, яких можна уникнути завдяки корегуванню існуючих стратегічних та тактичних планів підприємства. Прогнозуючи високий рівень настання певних ризиків, слід запланувати механізми їх компенсації у вигляді резервів, страхування, диверсифікування, лімітування тощо. Планування ризиків важливе у контексті визначення

високих витрат, перевищення витрат, недоотримання доходів і прибутків, зуможнених ними. Спеціалізованих планів щодо ризиків на підприємствах формувати недоцільно, адже вони є інтегрованими у плани розвитку, капітального будівництва, техніко-економічні плани поточного характеру, бізнес-плани тощо.

2. Організування діяльності, пов'язаної із уникненням та подоланням ризиків. Йдеться про розподіл в межах чинної організаційної структури управління функцій та повноважень між працівниками підприємства щодо уникнення та мінімізації ризиків діяльності. При цьому набуває важливості визначення чітких меж відповідальності кожного працівника в межах його функціональних повноважень за неврахування певних ризиків у своїй діяльності. Слід зазначити, що окремі автори пропонують створювати на підприємствах спеціалізовані підрозділи, які б займались прогнозуванням, оцінюванням, відстежуванням ризиків. На нашу думку, це нерационально з огляду на те, що неможливо у централізованому підрозділі ідентифікувати усі можливі ризики, які виникають на різних рівнях підприємства. Найбільш точно ризики можуть визначити та оцінити працівники, діяльність яких підпадає під їхній вплив.

3. Стимулювання запобігання і уникнення ризиків. Передбачає розроблення системи стимулів та дестимулів, використання яких щодо певних груп працівників, пов'язаних із найбільш ризикованими для підприємства сферами діяльності. У процесі управління ризиками слід також враховувати схильність працівників підприємства до ризиків, що надалі визначатиме особливості мотивування. Зокрема, згідно R-теорії мотивації, розробленої Н.Ю. Подольчаком, усіх працівників підприємства можна поділити на три групи: схильні до ризику, нейтральні до ризику, не схильні до ризику. Відповідно, певні категорії працівників прагнуть задовольнити потреби ризику, а інші – потреби безпеки та стабільності. Як свідчать проведені науковцем дослідження, працівників схильних до ризику на підприємствах є небагато (до 10%), але, як правило, вони сприяють кардинальним перетворенням у діяльності

підприємства та його активному розвитку. Стимули R-теорії мотивації досліджено таким чином [5, с. 258-265]:

- моральні та соціальні стимули (відповідність посади та морально-психологічного стану працівника, делегування відповідних повноважень працівникам за схильністю до ризиків, розвиток системи управління з урахуванням ризику, публічне заохочення до прийняття управлінських рішень з економічним ризиком, почесні нагороди, грамоти, повага, визнання досягнень та святкування);

- економічні стимули (заробітна плата, премії та бонуси за прийняття рішень з оптимальним рівнем ризику, довготермінові програми матеріального стимулювання для зниження рівня ризику конфліктності інтересів, компенсації, призи та подарунки за успішно прийнятті та реалізовані управлінські рішення з ризиком).

4. Контролювання ризиків. Основною метою контролювання ризиків є ідентифікування їх стану, ймовірності виникнення, реалізації з метою виявлення відхилень від очікуваного (запланованого) розвитку подій. В межах контролювання ризиків особливої ваги набувають діагностичні системи, зокрема, моніторингові, котрі призначені перманентно контролювати стан та загрози від різноманітних ризиків підприємства у потенційному та реалізаційному планах. Для контролювання ризиків доцільно використовувати такі методи:

- фактологічні (лабораторний аналіз, контрольне придбання, контрольні заміри, хронометраж, інвентаризація, експертиза, експеримент);

- розрахунково-аналітичні (техніко-економічні розрахунки, аналітичне оцінювання, арифметична перевірка, економіко-математичне моделювання тощо);

- документальні (логічна перевірка, зустрічна перевірка документів, перевірка відображення у документації усіх операцій, схем консолідування даних і т.ін.).

Вивчення та узагальнення літературних джерел дає змогу класифікувати контроль ризиків за різними ознаками, а саме:

- за змістом (контроль фінансових, комерційних, логістичних, виробничих, технологічних, маркетингових, кадрових та ін. ризиків);
- за етапом здійснення (попередній, поточний, завершальний контроль);
- за рівнем охоплення контролем ризиків (вибірковий, суцільний);
- за періодичністю (перманентний, періодичний, разовий);
- за рівнем централізації (централізований, децентралізований).

5. Регулювання. Передбачає усунення недоліків, відхилень та проблем, виявлених у процесі контролювання ризиків. Регулювання може реалізовуватись на будь-якому із попередніх етапів виконання функцій менеджменту та відображатись у перегляді планів, перерозподілі функціональних повноважень та відповідальності, перегляді системи стимулів та дестимулів, здійснення більш ґрунтовного контролю.

Реалізація конкретної функції менеджменту – управління ризиками – через загальні функції менеджменту відбувається на першому етапі процесно-структурованого менеджменту і відображає суть управлінської діяльності, котра повинна завершитись певним результатом у вигляді методів менеджменту. Методи менеджменту виступають потенційними способами впливу керівної системи на керовану з метою забезпечення мінімізації негативного впливу ризиків на діяльність підприємства.

Отже, процесно-структурований менеджмент ґрунтується на концепції, відповідно до якої менеджмент розглядається як процес, що є послідовністю певних завершених етапів (реалізація конкретних функцій менеджменту; формування методів менеджменту; формалізація методів менеджменту; забезпечення управлінського впливу на засадах керівництва), кожен з яких має свою структуру, що в сукупності забезпечують здійснення управлінського впливу керівної системи на керовану з метою досягнення цілей організації у відповідних умовах функціонування.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СИСТЕМИ
УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ТОВ «ГОРДА»

2.1 Організаційна характеристика та структура управління ТОВ «Горда»

ТОВ «Горда» - одна з лідируючих компаній на українському ринку, що представляє різноманітний асортимент товарів для промислового сільського господарства, садівників, квіткарів-аматорів. Продукція компанії цікава для магазинів, що мають відділи із квітковою тематикою, фірм, що займаються роздрібною торгівлею, супермаркетів, тепличних і фермерських господарств.

ТОВ «Горда», як юридична особа, було зареєстровано в Єдиному державному реєстрі 22.02.2000р. Товариство створене з метою одержання прибутку його засновниками, шляхом інвестування майна й засобів в економіку України через підприємницьку діяльність. Воно створене відповідно до законів України «Про підприємництво в Україні», «Про господарчі товариства», «Про власність» та інших законів й нормативно-правових актів. У своїй діяльності ТОВ «Горда» керується власним Статутом, законами й правовими актами України.

Структура управління ТОВ «Горда» досить характерна для підприємств і організацій (незалежно від їхньої організаційно-правової форми), діяльність яких у значній мірі зосереджена на здійсненні зовнішньоекономічних операцій.

ТОВ «Горда» - підприємство, основною спеціалізацією якого являється імпорту та реалізація широкого асортименту товарів для промислового сільського господарства, садівників, квіткарів-аматорів.

Очолює підприємство в цілому – директор. Директор визначає основні напрямки його діяльності, а також визначає партнерів з імпорту, види й кількості імпортованої продукції, розглядає пропозиції та рекомендації менеджера з продажу та головного економіста стосовно цих питань, а також займається іншими ключовими аспектами діяльності ТОВ «Горда». 3

визначеного питань директор звітує засновнику підприємства, який згідно зі Статутом товариства вважається вищим органом управління.

ТОВ «Горда» забезпечене складанням в офісних приміщеннях, має достатній штат працівників, транспорт для доставки товару по регіону, а також у достатній кількості та у повному асортименті пропонувану продукцію, що дає можливість надати покупцям європейський сервіс за українськими цінами.

Для здійснення статутної діяльності ТОВ «Горда» користується всіма правами суб'єкта підприємницької діяльності, які надаються йому законодавством України. Зокрема:

- укладати будь-які договори, не заборонені законодавством, з іншими суб'єктами підприємницької діяльності, організаціями,
- використовувати найману працю;
- створювати свої окремі підрозділи, представництва, дочірні підприємства на території України та за її межами;
- вільно розпоряджатися своїм майном і прибутком;
- надавати споживчі кредити своїм робітникам у готівковій формі;
- користуватися пільгами, які надаються законодавством;
- користуватися правами, зазначеними в принципах підприємницької діяльності.

За рахунок внесків засновника ТОВ «Горда» на підприємстві формується статутний фонд. Згідно зі Статутом підприємства (другої редакції) статутного фонду підприємства становить 1 030 тис. грн.

Управління підприємством здійснюється наступними органами:

1. Засновник підприємства – вищий орган управління.
2. Директор підприємства – виконавчий орган.
3. Ревізійна комісія – контрольно-очний орган.

Рішення засновника мають виняткову компетенцію в наступних питаннях:

- 1) визначення головних напрямків діяльності підприємства;
- 2) затвердження планів підприємства й звітів про їхнє виконання;
- 3) затвердження річних результатів діяльності підприємства;

- 4) визначення організаційної структури підприємства;
- 5) затвердження внутрішніх організаційних правил і порядків;
- 6) внесення змін до Статуту підприємства;
- 7) вибір та відклик членів ревізійної комісії;
- 8) призначення та звільнення директора;
- 9) визначення умов праці посадових осіб ТОВ «Горда»;
- 10) затвердження звітів і висновків ревізійної комісії, порядків розподілу прибутку;
- 11) визначення порядку покриття збитків;
- 12) створення, реорганізація, ліквідація, дочірніх підприємств, представництва;
- 13) залучення до майнової відповідальності посадових осіб управління підприємством;
- 14) встановлення розміру, форми й порядку внесення учасниками ТОВ «Горда» додаткових внесків;
- 15) прийняття рішення про припинення діяльності підприємства.

Значну частину роботи виконує менеджер з продажу, а також головний економіст підприємства, які займаються пошуком потенційних постачальників, аналізом цін, можливих прибутків підприємства, рядом інших питань. Усі рішення прийняті менеджером і економістом не можуть здійснюватися без узгодження їх з директором підприємства.

Важливе місце в структурі управління ТОВ «Горда» займає головний бухгалтер, який веде облік операцій, здійснює контроль і облік розрахунків з банками, постачальниками та сторонніми організаціями, що обслуговують підприємство, а так само (разом з головним економістом) аналізує фінансові результати підприємства й вносить рекомендації з поліпшення їх показників. Дані рекомендації підлягають розгляду директором підприємства.

На підприємстві також існує транспортний відділ, який забезпечує доставку продукції з точки їх відвантаження в місті Запоріжжя та за його

можливи. В той же час даній відділ займається доставкою продукції покупцям у межах Запорізького району.

Юридичний відділ підприємства здійснює допомогу в складних умовах комерційно-торговельних контрактів і угод, консультації з приводу тих чи інших питань та розбіжностей, захист інтересів підприємства в судах і арбітражах, загальне правове забезпечення підприємства.

Схематично організаційна структура управління ТОВ «Горда» зображена на рис.2.1. Головною недолік структури управління підприємства – це відсутність чіткого розподілу функцій головного економіста та менеджера з продажу. Також проблемою є перевантаженість менеджера з продажу, який одночасно займається як аналізом внутрішнього, так і зовнішнього ринку, пошуком нових партнерів, питаннями реалізації продукції та ін. Це призводить до певного обмеження в часі в процесі прийняття важливих рішень.

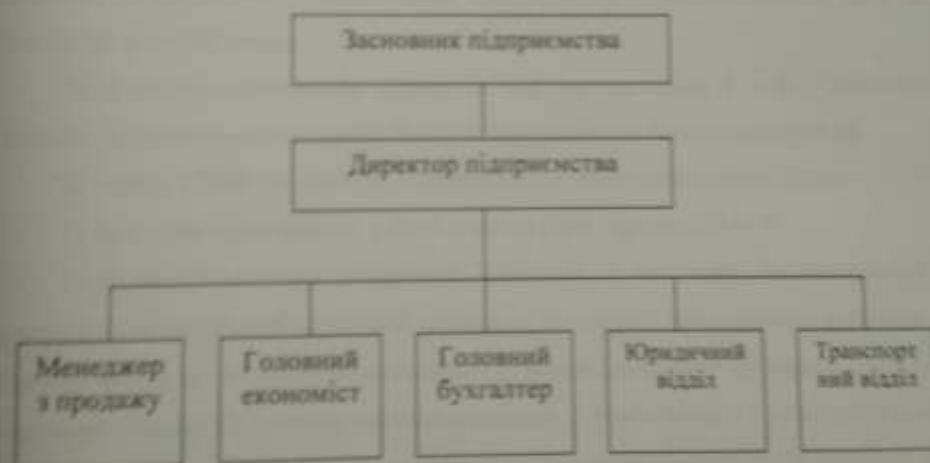

Рис.2.1 Структура управління ТОВ «Горда»

ТОВ «Горда» необхідна певна зміна в структурі управління. Реорганізація організаційної структури управління націлена на підвищення ефективності роботи в шляхом концентрації функцій.

Пропонується створити дві нові посади спеціаліст з імпорту та маркетинг. Нові працівники забезпечать аналітику зовнішньоекономічної діяльності, результати чого вкажуть на відмову від певних товарів, заміну їх іншими, пошуки нових напрямів роботи.

Початком активної діяльності ТОВ «Горда» стала зима-весна 2000 року. Для підприємства цей період характеризувався: появою перших клієнтів з постачання засобів захисту рослин; створенням офісної структури; організацією перших складів засобів захисту рослин, складів сільськогосподарської продукції; налагодженням основних схем роботи з клієнтами; набуттям досвіду роботи з державними установами такими, як обласна державна адміністрація, митниця, станція захисту рослин, санітарно-епідеміологічна служба; започаткуванням співпраці з основними іноземними постачальниками – «SPA Valagro» (Італія), «Greenworld» (Естонія), низкою російських компаній-постачальників; підприємство зарекомендувало себе як надійний дистриб'ютор.

Чисельність працівників фірми на той час складала 8 осіб. Основним ринком підприємства на той час були м. Запоріжжя та Запорізький район.

За період з 2000 до 2019 рр. відбувалось активне розширення фірми:

- 1) зріс штат працівників: у 2019 році на фірмі працює 20 осіб;
- 2) збільшилось коло іноземних партнерів з поставки засобів захисту рослин, ґрунтосумішей та дрібної побутової продукції; налагоджено контакти з такими фірмами, як «Северо-западная торфяная компания» (Білорусь), «Нева-експорт» (Росія) та іншими постачальниками, у тому числі і на внутрішньому ринку. Це дало можливість значно розширити спектр товарів для продажу на внутрішньому ринку. Однак, починаючи з 2014 р. кількість контактів з контрагентами з Росії було скорочено через обмеження введені у торгівлі між країнами.

3) у зв'язку з вищезазначеним фактом значно збільшилась кількість клієнтів товариства.

Набутий досвід роботи на ринку засобів захисту рослин на території Запорізького району дав можливість фірмі розширити масштаби постачань на всю Запорізьку область. Крім цього, ТОВ «Горда» стало оптовим постачальником деяких міст за межами Запорізької області.

Паралельно з цим розвивалась інфраструктура фірми, було створено 5 складських приміщень, а також власний автопарк. З'явилися нові напрямки діяльності фірми.

Наразі ТОВ «Горда» здійснює наступні види діяльності (відповідно до державного класифікатора):

- оптова торгівля;
- роздрібна торгівля;
- посередницькі послуги при купівлі-продажу товарів народного споживання й сільськогосподарської продукції;
- сільськогосподарське виробництво;
- обслуговування сільського господарства;
- рекламні-представницькі послуги;
- виробництво мінеральних добрив і агрохімічних продуктів;
- інші види діяльності.

2.2 Дослідження діяльності ТОВ «Горда» на ринку продуктів агрохімії

На вітчизняному ринку продуктів агрохімії компанія ТОВ «Горда» пропонує різноманітний асортимент продукції:

- мінеральні, органічні, мікробіологічні добрива, стимулятори росту рослин українського, естонського та італійського виробництва, ґрунти, ґрунтосуміші на основі біогумусу, торфосуміші, керамзитовий дренаж, перліт, вермикуліт та багато іншого різних видів фасування. В широкому асортименті представлена група товарів, які використовуються для вирощування квітів, як професіоналами (у теплицях, розплідниках, ботанічних садах) так і аматорами

(для кімнатних, клумбових, балконних квітів, декоративних рослин, овочів і фруктів на присадибних ділянках).

- пластикові вазони для кімнатних і вуличних рослин та квітів;
- технічна тара, торф'яні горшки для вирощування розсади квітів і овочів;
- засоби захисту рослин в широкому асортименті від провідних світових та вітчизняних виробників;
- пакетоване насіння овочів та квітів;
- торф і торф'яні субстрати.

Всі види добрив, які продає ТОВ «Горда» відповідають світовим стандартам, про що свідчить постійне збільшення клієнтської бази фірми.

Наразі підприємство пропонує різні марки добрив, що містять азот і фосфор; трикомпонентні добрива, до складу яких входять всі три основні елемента живлення: азот, фосфор і калій, та інші добрива до складу яких входять різні макро- та мікроелементи (сірка, магній, кальцій, невеликі кількості міді, цинку, марганцю, заліза та ін.). Для всіх добрив характерна відсутність баластових речовин і шкідливих домішок, вирівняний гранулометричний склад, хімічна однорідність. Всі види добрив мають відмінні фізико-хімічні властивості.

Сфера застосування цих добрив у рослинництві практично необмежена. Вони універсальні, високоефективні та економічні.

ТОВ «Горда» на постійній основі здійснює поповнення та збільшення асортименту товарів завдяки активному співробітництву з українськими й закордонними виробниками.

Основними країнами-партнерами є:

- Італія, зокрема компанія «SPA Valagro»;
- Естонія, із продукцією відомих у всій Європі компаній «Biocon» і «Greenworld»;
- велика кількість фірм-партнерів з країн СНД, зокрема із Молдови, Білорусі тощо;

- Польща, що постачає різноманітну дрібно-побутову, декоративну продукцію;

- ряд фірм-партнерів Китаю.

Стратегією фірми є диверсифікація ринків товарів та послуг. У 2018-2019 рр. пріоритетним напрямком діяльності фірми було надання більш повного комплексу послуг з ведення садівництва, сільськогосподарської діяльності, а саме: постачання насіннєвого матеріалу, мінеральних добрив, техніки, засобів захисту рослин, надання кваліфікованих консультацій щодо обробки землі та інше.

Основними факторами зовнішнього середовища, що впливають на діяльність ТОВ «Горда», є:

- 1) державні органи влади, що визначають напрями аграрної політики України, таким чином обмежуючи або розширюючи діяльність фірми;

- 2) виконання зобов'язань постачальниками також значно впливає на результати діяльності на внутрішньому ринку;

- 3) у сільському господарстві важливе значення мають погодні умови, які важко передбачити на довгий термін, тому фірма також перебуває у невизначеності перед початком сезону;

- 4) НТП є водночас позитивним і негативним чинником, оскільки розвиток хімічної промисловості може сприяти винайденню ефективних і менш шкідливих засобів, проте не кожен споживач буде довіряти новому, або не схильний до змін.

Надамо загальну характеристику імпортової діяльності підприємства. Метою політики закупівель ТОВ «Горда» є придбання продукції з мінімальними ризиками на найбільш вигідних для підприємства умовах, виконаних з використанням прогресивних технологій і сучасних матеріалів, збалансованих за ціною і якістю. Для цього при проведенні закупівельних процедур нового товару або при певній зміні в ценовій політиці постачальників щодо товарів, які вже імпортуються, забезпечується свого роду «змагання» пропозицій продукції іноземних партнерів (яке існуючих або нових) на основі

об'єктивності, неупередженості і прозорості процедур закупівель, слушного та рівного відношення до всіх постачальників.

В основу політики закупівель ТОВ «Горда» закладені наступні принципи:

1. Принцип конкуренції - проведення закупівель на конкурентній основі шляхом порівняння пропозицій постачальників за заздалегідь затвердженими критеріями і вибору найкращої пропозиції.
2. Принцип відкритості - регламентоване конкурентне середовище конкурсних закупівель враховує рівні права учасників конкурсу і забезпечує самостійну орієнтацію постачальників у прийнятті рішень по досягненню своїх комерційних цілей.
3. Принцип рівноправності - умови проведення закупівельних процедур, методи, критерії та порядок визначення переможця встановлюються заздалегідь і для всіх учасників вони однакові.
4. Принцип економічності - закупівельні процедури здійснюються з мінімально можливими витратами.
5. Принцип ефективності - досягнення максимального кінцевого результату закупівель - придбання необхідних товарів, необхідної якості і кількості з максимальною економічною вигодою для підприємства.
6. Принцип відповідальності - уповноважені особи ТОВ «Горда» відповідають за всі пункти контракту, який вони уклали, і ніхто не може тиснути, щоб уповноважені особи порушили умови контракту.
7. Принцип діяльності, що не припиняється, - означає, що підприємство і його постачальники повинні бути впевнені в тривалості комерційних взаємин.
8. Принцип взаємних гарантій - припускає надання гарантій здійснення поставки та оплати товарів, робіт і послуг при початку комерційних відносин ТОВ «Горда» і його постачальників.
9. Принцип конфіденційності - припускає забезпечення закритості доступу до інформації сторонніми особами з тим ступенем дбайливості, який підприємство вживає стосовно власної закритої інформації, у випадках, коли партнер зробив застереження про конфіденційність наданих відомостей.

10. Принципи інформованості - підприємство прагне володіти, якомога більш швидко та точно даними про постачальників-виробників.

На сучасному етапі розвитку ТОВ «Горда» має налагоджену співпрацю приблизно з 15 іноземними партнерами, тобто зв'язки ці вже є постійними. Це одні з найбільших світових розробників та виробників органічних, азотистих та мінеральних добрив, стимуляторів росту, засобів захисту рослин, торф'яної продукції, дрібно- побутових товарів та іншої сільськогосподарської продукції. Найбільшими з них є такі підприємства та компанії, як «Valagro» (Італія), «Агроторф» (Білорусь), «Екоорганіка» (Молдова), «Vinoson» (Естонія), «Greenworld» (Естонія), «Северо-западная торфяная компания» (Білорусь) та ін.

Основним видом зовнішньоекономічної діяльності, яким займається ТОВ «Горда» є імпортування. Вся імпортована продукція реалізовується в межах України. Фірма є дистрибутором деяких закордонних виробників мінеральних добрив, таких як «Valagro» (Італія), «Greenworld» (Естонія).

Майже вся кількість договорів підприємства з іноземними партнерами укладається у формі договору купівлі-продажу, де ТОВ «Горда» виступає як покупець.

У 2019 році було укладено 21 договір із 12 іноземними фірмами-партнерами.

Основними базовими умовами поставки імпортування товарів, якими користуються ТОВ «Горда» і партнери із-за кордону, є FCA та CIF з використанням автомобільного транспорту.

Продукція, що імпортується фірмою, є готовою для продажу, не потребує переробки чи доопрацювання, тобто повна собівартість продукції ТОВ «Горда» формується з купівельної вартості, транспортних витрат, витрат на збут і витрат на оплату праці та деяких інших витрат.

З моменту заснування підприємство постійно нарощує кількість імпортованої продукції, розширює свій асортимент за рахунок пошуку та укладання контрактів з новими постачальниками, має налагоджену систему

контракту із вантажно-перевізними компаніями, що забезпечують доставку продукції на територію м. Запоріжжя та Запорізького району.

В результаті аналізу імпортової діяльності ТОВ «Горда» протягом 2016-2019 рр. можна зробити наступні висновки. Протягом аналізованого періоду відбувається постійне нарощування обсягів імпорту. У 2019 році, порівняно з 2016 роком, сума імпортних витрат зросла на 396% і склала 7153243,6 грн. ТОВ «Горда» на достатньому рівні здійснює контроль та планування імпортової діяльності, так як коливання імпорту відбувається в залежності від сезону та очікування суми продаж, кількості товару на складі. ТОВ «Горда» здійснює планування значною мірою опираючись на досвід попередніх років. Однак існує один з основних факторів, який неможливо точно спрогнозувати – погодні умови.

2.3 Аналіз показників фінансово-економічної діяльності ТОВ «Горда»

Для того щоб проаналізувати фінансово-економічний стан підприємства протягом 2017-2019 рр. необхідно розглянути деякі показники його економічного паспорту, наведеного у додатку А.

Кількість персоналу ТОВ «Горда» та його динаміка за 2017-2019 рр. наведена в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Кількість працівників ТОВ «Горда» за 2017-2019 рр.

	Од. вимір.	2017р.	2018р.	Відхилення (+,-)	2019р.	Відхилення (+,-)
Кількість працівників	осіб	12	15	+3	20	+5

Проаналізувавши дані табл. 2.1. та економічного паспорту підприємства (додаток А) можна зробити наступні висновки:

1) протягом 2017-2019 рр. збільшилась кількість працівників підприємства і разом з цим значно збільшились витрати в фонд оплати праці. Необхідно зазначити, що кількість робітників збільшувалась досить пропорційно із збільшенням обсягів діяльності ТОВ «Горда», тому факт збільшення витрат на оплату праці не можна розглядати як негативний. У зв'язку зі збільшенням кількості робітників підприємство стало функціонувати більш ефективно, так як відбулося зменшення завантаженості на одного працівника, відбувся перерозподіл функцій і повноважень між робітниками;

2) достатньо складно вказати точну причину стабільного зниження чистого прибутку, для цього потрібен більш детальний аналіз діяльності підприємства, який буде виконаний у наступних питаннях та третьому розділі, однак можна стверджувати, що певну роль в цьому зіграло те, що разом з доходом від реалізації продукції стабільно, з певним випередженням, відбувається зростання собівартості реалізованої продукції. Також певну роль в цьому зіграло періодичне осіннє зниження цін за аналізований період;

3) разом з розширенням діяльності та розвитком підприємства стабільно збільшується загальна кількість його активів. Так протягом 2017 року загальна кількість активів зросла на 182,4%, в кінці 2018 (порівняно з 2017) кількість активів збільшилась на 22,1%, а протягом 2019 року – в 2 рази, що являється позитивною тенденцією для підприємства, яке постійно розширює свою економічну діяльність.

Розглянемо більш детально структуру активів підприємства ТОВ «Горда» за 2017-2019 рр. В структурі активів ТОВ «Горда» протягом аналізованого періоду більшу частину займає готова продукція. Така специфіка являється характерною для підприємств які не виготовляють продукцію, а закупають вже готову для її подальшої реалізації (незначна переробка деяких видів продукції за таких умов не виключається). Значною, в певні періоди, була доля дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги.

У 2017 році готова продукція займала 91% загальної кількості активів ТОВ «Горда» і становила 299,5 тис. грн. Можна сказати, що дебіторська

заборгованість перед ТОВ «Горда» в цей період була відсутня (вона складала лише 0,7 тис. грн.)

В період з кінця 2017 р. до початку 2019 р. підприємство випадало на ліву відрізок платити товарів і дебіторська заборгованість зростала у межах 30-33%. Кількість готової продукції на початок даного періоду складала 477,3 тис. грн. (31,4% загальної суми акцій), на кінець – 683,5 тис. грн. (80,8%).

У кінці 2019 року частка готової продукції складала 84% (1933,2 тис. грн.), а дебіторської заборгованості – 4,8% (110,6 тис. грн.). Таке збільшення кількості готової продукції обумовлене збільшенням закупівлі партій товарів як на внутрішньому ринку так і на зовнішньому.

Проведемо розрахунок та аналіз коефіцієнту фондовіддачі для ТОВ «Горда» за 2017-2019 рр.

Коефіцієнт фондовіддачі ($K_{ф.в.}$) показує ефективність використання основних фондів підприємства і розраховується як відношення виручки від продаж (V) до середньорічної собівартості основних фондів ($COF_{ср}$):

$$K_{ф.в.} = V / COF_{ср} \quad (2.1)$$

Для ТОВ «Горда» на 2017 р.:

$$K_{ф.в.} = 1696,0 / ((0,1 + 21,1) / 2) = 160,$$

$$K_{ф.в.} = 1776,4 / ((0,1 + 21,1) / 2) = 167,6.$$

Для ТОВ «Горда» на 2018 р.:

$$K_{ф.в.} = 167,6,$$

$$K_{ф.в.} = 2761,9 / ((21,1 + 21,0) / 2) = 131,2.$$

Для ТОВ «Горда» на 2019 р.:

$$K_{ф.в.} = 131,2,$$

$$K_{ф.в.} = 5940,6 / ((21,0 + 21,0) / 2) = 282,9.$$

Результати розрахунків коефіцієнту фондовіддачі для ТОВ «Горда» за 2017-2019 рр. наведені в табл.2.2. Як видно з таблиці, значення коефіцієнту фондовіддачі являються дуже високими. Це пов'язано з дуже низькою часткою

основних засобів в структурі активів підприємства, отже перенесення їх вартості на вартість сировинної продукції відбувається у негативній кількості. Протягом 2017 року значення даного коефіцієнта зміналися незначною мірою і склали 160 та 167,6 на початок та кінець року відповідно. В кінці 2018 року значення коефіцієнта зменшились на 36,4 і склали 131,2, однак це не призвело до неефективності використання основних засобів так як дане значення все одно ввається дуже високим. В кінці 2019 року значення коефіцієнта значно збільшилось (на 151,7) та становили 282,9.

Таблиця 2.2

Результати розрахунків коефіцієнта фондівіддачі для ТОВ «Горда» за 2017-2019 рр.

	2016	2017	Відхилення, %,-	2018	Відхилення, %,-	2019	Відхилення, %,-
Коефіцієнт фондівіддачі	160	167,6	+7,6	131,2	-36,4	282,9	+151,7

Для більш глибокого аналізу фінансового-економічного стану підприємства, зокрема фінансової стабільності, платоспроможності та ліквідності, необхідно знайти значення відповідних коефіцієнтів, розрахунки та аналіз яких здійснені в подальшому.

Аналіз фінансової стійкості підприємства є найважливішим етапом оцінки його діяльності та фінансово-економічного благополуччя, відображає результат його поточного, інвестиційного та фінансового розвитку, містить необхідну інформацію для інвесторів, а також характеризує здатність підприємства відповідати за свої борги та зобов'язання, та нарощувати свій економічний потенціал.

Під фінансовою стійкістю слід розуміти його платоспроможність у часі з дотриманням умови фінансової рівноваги між власними й позиковими фінансовими коштами.

Фінансова рівновага являє собою таке співвідношення власних і позикових коштів підприємства, при якому за рахунок власних коштів повністю

погашаються минулі та нові борги. Розрахована за певними правилами точка фінансової рівноваги не дозволяє підприємству, з одного боку, збільшувати позикові засоби, а з іншого – нерационально використовувати вже накопичені власні засоби.

Якщо брати до уваги, що власні та позикові фінансові ресурси проходять стадії створення, розподілу і виплати, а їх кінцева величина йде на поповнення майна, то проведення аналізу фінансової стійкості на кожній із цих стадій дає можливість встановити умови зміцнення або втрати фінансової рівноваги.

Для визначення рівня фінансової стійкості підприємства розрахуємо наступні коефіцієнти:

- коефіцієнт автономії;
- коефіцієнт фінансової залежності;
- коефіцієнт співвідношення позикового та власного капіталу або коефіцієнт фінансового ризику;
- коефіцієнт маневреності власного капіталу;
- коефіцієнт співвідношення необоротних активів та власного капіталу.

1. Коефіцієнт автономії (K_a) являє собою одну з найважливіших характеристик фінансової стійкості підприємства і розраховується як співвідношення власного капіталу до загальної підсумку коштів.

$$K_a = \text{ВК} / \text{ЗПК} \quad (2.2)$$

Для ТОВ «Горда» на 2017 рік:

$$K_{a, \text{ на поч. }} = 132,8 / 329,0 = 0,4;$$

$$K_{a, \text{ на кін. }} = 544,5 / 929,0 = 0,59.$$

Для ТОВ «Горда» на 2018 рік:

$$K_{a, \text{ на поч. }} = 0,59;$$

$$K_{a, \text{ на кін. }} = 485,8 / 1125,0 = 0,43.$$

Для ТОВ «Горда» на 2019 рік:

$$K_{a, \text{ на поч. }} = 0,43;$$

$$K_{2 \text{ на } 2017} = 962,1 / 2294,1 = 0,42.$$

2. Коэффициент финансовой зависимости ($K_{4.1}$) – зворотний до коефіцієнту автономії. Розраховується як співвідношення зовнішнього підсиуму коштів до власного капіталу:

$$K_{4.1} = ЗПК / ВК \quad (2.3)$$

Для ТОВ «Горда» на 2017 рік:

$$K_{4.1 \text{ на } 2017} = 329,0 / 132,8 = 2,48;$$

$$K_{4.1 \text{ на } 2018} = 929,0 / 544,5 = 1,71.$$

Для ТОВ «Горда» на 2018 рік:

$$K_{4.1 \text{ на } 2018} = 1,71;$$

$$K_{4.1 \text{ на } 2019} = 1125,0 / 485,8 = 2,32.$$

Для ТОВ «Горда» на 2019 рік:

$$K_{4.1 \text{ на } 2019} = 2,32;$$

$$K_{4.1 \text{ на } 2020} = 2294,1 / 962,1 = 2,38.$$

3. Коэффициент співвідношення позикового та власного капіталу, або коефіцієнт фінансового ризику ($K_{4.2}$), розраховується як співвідношення залучених засобів до власного капіталу:

$$K_{4.2} = ЗП / ВК \quad (2.4)$$

Для ТОВ «Горда» на 2017 рік:

$$K_{4.2 \text{ на } 2017} = (196,2 + 0 + 0 + 0) / 132,8 = 1,48;$$

$$K_{4.2 \text{ на } 2018} = 384,5 / 544,5 = 0,71.$$

Для ТОВ «Горда» на 2018 рік:

$$K_{4.2 \text{ на } 2018} = 0,71;$$

$$K_{4.2 \text{ на } 2019} = 639,2 / 485,8 = 1,32.$$

Для ТОВ «Горда» на 2019 рік:

$$K_{4.2 \text{ на } 2019} = 1,32;$$

$$K_{\text{фр}} = \text{ок} = 1332,0 / 962,1 = 1,38.$$

64

4. Коэффициент маневренности собственного капитала ($K_{\text{ман}}$) відображає яка частка власного оборотного капіталу знаходиться в обороті, тобто в тій формі, яка дозволяє вільно маневрувати цими коштами, а яка капіталізована. Він представляє собою співвідношення власних оборотних коштів до власного капіталу:

$$K_{\text{ман}} = \text{ВСК} / \text{ВК} \quad (2.5)$$

Для ТОВ «Горда» на 2017 рік:

$$K_{\text{ман на ок}} = (132,8 - 0,8) / 132,8 = 0,99;$$

$$K_{\text{ман на ок}} = (544,5 - 21,4) / 544,5 = 0,96.$$

Для ТОВ «Горда» на 2018 рік:

$$K_{\text{ман на ок}} = 0,96;$$

$$K_{\text{ман на ок}} = (485,8 - 21) / 485,8 = 0,96.$$

Для ТОВ «Горда» на 2019 рік:

$$K_{\text{ман на ок}} = 0,96;$$

$$K_{\text{ман на ок}} = (962,1 - 21) / 962,1 = 0,98.$$

5. Коэффициент співвідношення необоротних активів та власного капіталу ($K_{\text{накв}}$) характеризує забезпечення необоротних активів власними коштами і розраховується співвідношенням необоротних активів до власного капіталу:

$$K_{\text{накв}} = \text{НА} / \text{ВК} \quad (2.6)$$

Для ТОВ «Горда» на 2017 рік:

$$K_{\text{накв на ок}} = 0,8 / 132,8 = 6,02;$$

$$K_{\text{накв на ок}} = 21,4 / 544,5 = 0,04.$$

Для ТОВ «Горда» на 2018 рік:

$$K_{\text{накв на ок}} = 0,04;$$

$$K_{\text{накв на ок}} = 21,0 / 485,8 = 0,04.$$

Для ТОВ «Горда» на 2019 рік:

$$K_{\text{автономії}} = 0,04,$$

$$K_{\text{автономії}} = 21,0 / 962,1 = 0,02.$$

Як видно з попередніх розрахунків, значення більшості коефіцієнтів фінансової стійкості перевищують теоретично виправдані значення. Відзначимо наявність декількох суттєвих змін значення коефіцієнтів співвідношення необоротних активів та власного капіталу та фінансового ризику. Інші значення коефіцієнтів більш стабільні протягом 2017-2019 рр.

Коефіцієнт автономії показує, що ТОВ «Горда» протягом аналізованого періоду являється недостатньо фінансово стійким та стабільним та має певну залежність від кредиторів підприємства.

Протягом 2017-2019 рр. значення вищезазначеного коефіцієнту майже постійно невеликою мірою являються нижчими за мінімальне теоретично виправдане значення (0,5). Так на початок 2017 року його значення було 0,4; в кінці 2017 спостерігається зменшення залежності від кредиторів так як значення коефіцієнта автономії збільшується на 0,19 порівняно з початком року і досягає 0,59. Однак вже в кінці 2018 року його значення зменшується і досягає відмітки у 0,43. До кінця 2019 року ситуація майже не змінюється (кінець періоду – 0,42). Зокрема короткого періоду (кінець 2017 – початок 2018 рр.), коли значення даного коефіцієнта склало 0,59, спостерігається певна залежність підприємства від зовнішніх кредиторів; джерела фінансування сформовані майже наполовину за рахунок власних засобів.

Протягом аналізованого періоду спостерігається стабільне перевищення значення коефіцієнту фінансової залежності над теоретично виправданим значенням (1). У 2017 році динаміка значень даного показника являється позитивною і становить на початок та кінець періоду 2,48 та 1,71 відповідно. В кінці 2018 року його значення зростає на 0,61 та становить 2,32. До кінця 2019 року значення коефіцієнту фінансової залежності має лише невелику тенденцію до збільшення і становить 2,38. Збільшення значення в динаміці даного

коефіцієнта (зокрема періоду початку-кінець 2017 року) означає, що фінансується доля позикових коштів підприємства, тобто власники ТОВ «Горда» лише частково фінансують товариство.

Коефіцієнт фінансового ризику дає найбільш загальну оцінку фінансової стійкості. Він показує, що на початку 2017 року на одну гривню власних коштів припадало 1 гривня 48 копійок залучених коштів (значення коефіцієнта 1,48). В кінці 2017 року це співвідношення складало 1 до 0,71 (зменшення значення на 0,77), в кінці 2018р. – 1 до 1,32 (значення коефіцієнта фінансового ризику зросло на 0,61), а в кінці 2019р. – 1 до 1,38 (незначне зростання значення - на 0,06). Як бачимо на рис. 2.3., починаючи з 2018 року значення даного показника достійно зростають, що свідчить про посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів та кредиторів.

В динаміці, значення коефіцієнту маневреності власного капіталу протягом трьох років майже не змінюються. На початок 2017 та 2018 рр. його значення становлять 0,99 та 0,96 (з різницею лише у 0,03). Протягом 2019 року відбувається незначне збільшення значення даного коефіцієнта (на 0,02) і становить 0,96 та 0,98 на початок та кінець року відповідно. Перевищення теоретично виправданого значення свідчить про можливість гнучкого використання власних коштів підприємства.

Після різкого зниження значення коефіцієнту співвідношення необоротних активів та власного капіталу протягом 2017 року (з 6,02 до 0,04) спостерігається його стабілізація на значно нижчому, відносно теоретично виправданого значення. Протягом 2018 – початку 2019 року його значення складало 0,04, а в кінці 2019 – зменшилось до 0,02. Таке зниження пов'язане з придбанням підприємством значної кількості основних засобів в кінці 2017 року. Тенденція значень 2018-2019 рр. свідчить про те, що ТОВ «Горда» має власний капітал в основному для формування оборотних коштів. Однак це не слід розцінювати негативно, так як в результаті аналізу коефіцієнта фондівдачі було виявлено, що протягом всього аналізованого періоду основні засоби використовувались більше ніж ефективно.

В результаті аналізу коефіцієнтів фінансової автономії було виявлено, що протягом майже всього аналізованого періоду ТОВ «Горда» має певну залежність від кредиторів. Таку ситуацію не слід розцінювати як категорично негативну, так як підприємство йде найбільш швидким шляхом, який веде до збільшення обсягів економічної діяльності та економічного зростання. Враховуючи те, що значення коефіцієнтів «стрімка вгору» не збільшуються, можна стверджувати про розумний та стриманий підхід до залучення коштів із зовнішніх джерел, який в процесі діяльності підприємства контролюється керівництвом та працівниками.

Також необхідно зазначити, що причина збільшення кредиторської заборгованості у 2019 році пов'язана із закупівлею значної кількості продукції, реалізація якої (відповідно і розрахунки з кредиторами) запланована на 2018 рік.

Визначальною характеристикою фінансового стану підприємства та впливу ризиків на його економічну діяльність є платоспроможність, що визначається здатністю підприємства до швидкого погашення своїх короткострокових зобов'язань. Платоспроможним вважається підприємство, загальні активи якого більше його довгострокових і короткострокових зобов'язань. У зв'язку з тим, що можливість конвертування різних видів оборотних активів у засоби платежу є різною, для оцінки платоспроможності підприємства використовують коефіцієнти платоспроможності. У практиці аналітичної роботи використовують такі показники платоспроможності: коефіцієнт абсолютної платоспроможності; коефіцієнт термінової платоспроможності; коефіцієнт проміжної платоспроможності; коефіцієнт загальної платоспроможності.

Для оцінки коефіцієнтів платоспроможності необхідно визначити інформаційні зв'язки факторів їх формування за даними бухгалтерського балансу (рис. 2.2).

1. Коефіцієнт абсолютної платоспроможності ($K_{1..}$) розраховується як відношення суми грошових коштів на рахунках підприємства в

національній та іноземній валютах (ГК) до короткострокових зобов'язань за платежами ($K_{к.п.}$):

$$K_{к.п.} = GK / K_{к.з.} \quad (2.7)$$

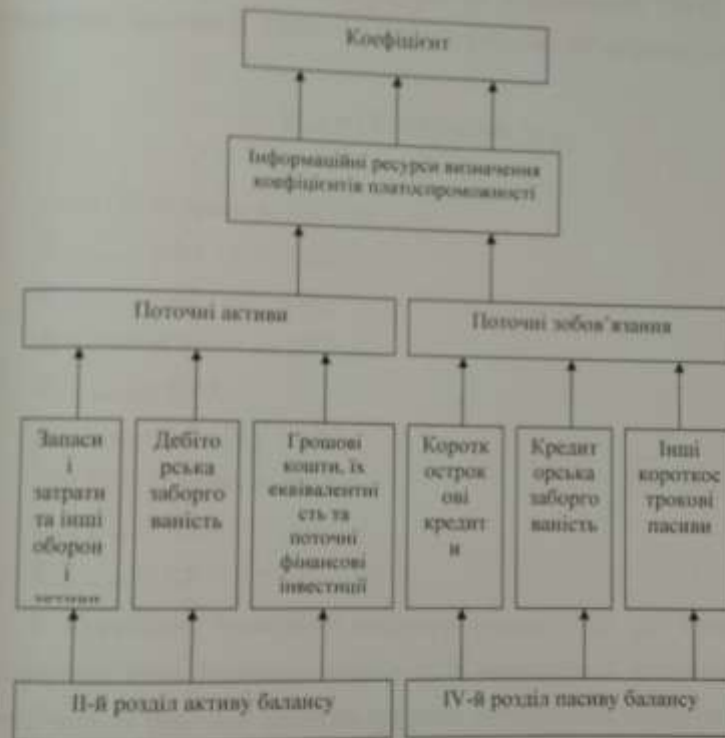

Рис. 2.2 Механізм розрахунку показників платоспроможності ТОВ «Горда»

Для ТОВ «Горда» на 2017 рік:

$$K_{к.п. на поч} = (0,4) / (0,5+1,9+5,1) = 0,05;$$

$$K_{к.п. на кіл} = (0,3) / (0,6+2,3+7,1) = 0,03.$$

Для ТОВ «Горда» на 2018 рік:

$$K_{к.п. на поч} = 0,03;$$

$$K_{к.п. на кіл} = (0,6) / (3,3+4,3+10,5) = 0,03.$$

Для ТОВ «Горда» на 2019 рік:

$$K_{\text{т.п.м.к.}} = 0,03;$$

$$K_{\text{т.п.м.к.}} = (1,5) / (1,0+4,0+10) = 0,1.$$

2. Коефіцієнт термінової платоспроможності ($K_{\text{т.п.т.}}$) розраховується як відношення грошових коштів (ГК), їх еквівалентів (ЕГК) та поточних фінансових інвестицій (ПФІ) до короткострокових зобов'язань за платежами:

$$K_{\text{т.п.т.}} = \text{ГК} + \text{ЕГК} + \text{ПФІ} / K_{\text{т.п.к.}} \quad (2.8)$$

Для ТОВ «Горда» на 2017 рік:

$$K_{\text{т.п.т.}} = 0,4 / 7,5 = 0,05;$$

$$K_{\text{т.п.т.}} = 0,3 / 10 = 0,03.$$

Для ТОВ «Горда» на 2018 рік:

$$K_{\text{т.п.т.}} = 0,03;$$

$$K_{\text{т.п.т.}} = 0,6 / 18,1 = 0,03.$$

Для ТОВ «Горда» на 2019 рік:

$$K_{\text{т.п.т.}} = 0,03;$$

$$K_{\text{т.п.т.}} = 1,5 / 15 = 0,1.$$

3. Коефіцієнт проміжної платоспроможності ($K_{\text{т.п.п.}}$) обчислюється як відношення суми грошових коштів та їх еквівалентів, поточних фінансових інвестицій та реальної короткострокової дебіторської заборгованості (ДЗ_p) до короткострокових зобов'язань за платежами.

$$K_{\text{т.п.п.}} = \text{ГК} + \text{ЕГК} + \text{ПФІ} + \text{ДЗ}_p / K_{\text{т.п.к.}} \quad (2.9)$$

Для ТОВ «Горда» на 2017 рік:

$$K_{\text{т.п.п.}} = (0,4+25,3) / 7,5 = 3,4;$$

$$K_{\text{т.п.п.}} = (0,3+28,7) / 10 = 2,9.$$

Для ТОВ «Горда» на 2018 рік:

$$K_{\text{т.п.п.}} = 2,9;$$

$$K_{\text{заг. платоспромож.}} = (0,6 + 22,9) / 18,1 = 1,3.$$

Для ТОВ «Горда» на 2019 рік:

$$K_{\text{заг. платоспромож.}} = 1,3;$$

$$K_{\text{заг. платоспромож.}} = (1,5 + 202,7) / 15 = 13,6.$$

4. Коефіцієнт загальної платоспроможності ($K_{\text{заг.}}$), який ще називають загальним коефіцієнтом покриття, визначають за відношенням всієї суми оборотних активів ($A_{\text{об.}}$) до короткострокових зобов'язань за платежами:

$$K_{\text{заг.}} = A_{\text{об.}} / K_{\text{заг.}} \tag{2.10}$$

Для ТОВ «Горда» на 2017 рік:

$$K_{\text{заг. платоспромож.}} = 328,2 / 7,5 = 43,76;$$

$$K_{\text{заг. платоспромож.}} = 907,6 / 10 = 90,76.$$

Для ТОВ «Горда» на 2018 рік:

$$K_{\text{заг. платоспромож.}} = 90,76;$$

$$K_{\text{заг. платоспромож.}} = 1104 / 18,1 = 61,0;$$

Для ТОВ «Горда» на 2019 рік:

$$K_{\text{заг. платоспромож.}} = 61,0;$$

$$K_{\text{заг. платоспромож.}} = 2273,1 / 15 = 151,54.$$

Таким чином, дати єдину оцінку платоспроможності підприємства досить складно, однак слід зазначити тенденцію збільшення, в тій чи іншій мірі, значень розглянутих вище показників платоспроможності щодо виправданих значень наприкінці 2017 року.

Коефіцієнт абсолютної платоспроможності показує, що підприємство не в змозі погасити свої поточні зобов'язання протягом усього аналізованого періоду. Значення даного коефіцієнта в період з початку 2017 до початку 2019 рр. являються дуже низькими. На початку 2017 його значення становить 0,03, в кінці 2017 його значення зменшилось на 0,02 (до відмітки в 0,03) і «тримається» незмінним до кінця 2019 року. Лише наприкінці 2019 року (при значенні коефіцієнта 0,1) ситуація має тенденцію до поліпшення. Таким чином,

наприкінці 2019 року, лише 10% наявних у підприємства короткострокових зобов'язань може бути погашене негайно за рахунок наявних коштів.

Коефіцієнт термінової платоспроможності, максимальне значення якого складо 0,1 (на кінець 2019 року), свідчить про те, що протягом усього аналізованого періоду ТОВ «Горда» не в змозі погасити свої короткострокові зобов'язання у зв'язку з відсутністю в достатній кількості коштів, їх еквівалентів, а також у зв'язку з повною відсутністю поточних фінансових інвестицій. Слід додати, що динаміка змін значень даного коефіцієнта абсолютно така ж як і динаміка змін значень коефіцієнта абсолютної платоспроможності, розглянута вище.

Інша ситуація спостерігається при аналізі значень коефіцієнта проміжної платоспроможності, значення якого вищі теоретично-виправданих. Протягом 2017-2018 рр. значення даного коефіцієнта мають тенденцію до зменшення. Так, на початок 2017 року його значення становить 3,4, наприкінці 2017 – 2,9, а в кінці 2018 – 1,3. Однак у 2019 році його значення значно збільшується і в кінці року становить 13,6. Це свідчить про потенційну здатність підприємства погасити свої короткострокові зобов'язання за умовою одержання від короткострокових реальних дебіторів усієї суми заборгованості.

Значення коефіцієнта загальної платоспроможності мають невеликі коливання, однак значно перевищують виправдані значення протягом усього аналізованого періоду. Протягом 2017 року значення даного коефіцієнта становили 43,76 та 90,76 на початок та кінець періоду відповідно. Спостерігається деяке зниження значення даного коефіцієнта (на 29,76) наприкінці 2018 року і досягає значення 61, однак наприкінці 2019 року його значення значне зростає і становить 151,5. Все це свідчить про достатність ресурсів оборотних активів ТОВ «Горда» для погашення поточних зобов'язань.

Необхідно зазначити, що при низьких значеннях коефіцієнтів абсолютної та термінової платоспроможності не слід одразу давати негативну оцінку діяльності підприємства, так як підприємство може планувати розрахуватися за своїми зобов'язаннями в перспективі, а не негайно.

Проаналізувавши фінансово-економічну діяльність ТОВ «Горда», можна відзначити стабільність його фінансово-економічного стану, про що свідчать розраховані значення відповідних коефіцієнтів. В свою чергу, стабільність фінансово-економічного стану свідчить про врахування наявних економічних ризиків господарської діяльності підприємства при її плануванні та здійсненні адекватних заходів щодо попередження або прийняття даних ризиків.

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ГОРДА»

3.1 Система економічних ризиків у зовнішньоекономічній діяльності ТОВ «Горда»

Оскільки ТОВ «Горда» є суб'єктом ринку товарів сільськогосподарського призначення Запорізького регіону та України, то підприємницькій діяльності даної компанії притаманний весь комплекс економічних ризиків, характерних для операторів даного ринку.

Внутрішні фактори ризику компанії ТОВ «Горда» є регульованими, оскільки вони значною мірою визначаються рівнем менеджменту підприємства. До таких факторів можна віднести підвищення собівартості продукції внаслідок зносу основних виробничих фондів та плинності виробничого персоналу, рівень якості агрохімічної продукції, що пропонується підприємством на вітчизняному ринку, умови її реалізації через збутову мережу підприємства, рівень маркетингового забезпечення, зокрема рекламної підтримки продукції компанії на основних ринках збуту. До внутрішніх факторів, що обумовлюють рівень економічного ризику у господарській діяльності ТОВ «Горда», слід віднести також наявність у підприємства оборотних коштів у обсягах, необхідних для успішного здійснення ринкової діяльності.

Основними зовнішніми факторами ризику у діяльності ТОВ «Горда» є фактори, що визначають зовнішні умови її господарської діяльності. Сюди можна віднести рівень конкуренції на ринку агрохімічної продукції в Україні, відносини з споживачами, мінливість державного регулювання як підприємницької діяльності в Україні в цілому, так і галузевого регулювання. Важливим зовнішнім фактором, що впливає на рівень комерційного ризику

виробній ТОВ «Горда» є рівень відомовідносин і постачальників. Однією з основних причин можливих збитків є також сезонний характер реалізації аграрно-лінійної продукції, що пов'язано з сезонним характером сільськогосподарського виробництва, де діють найбільші клієнти ТОВ «Горда».

Ефективним засобом захисту від зовнішніх ризиків, що використовується у виробничій господарській діяльності ТОВ «Горда», є диверсифікація її асортименту на відповідних ринках та їх сегментах. Зокрема, ТОВ «Горда» пропонує великим споживачам мінеральні, органічні та мікробіологічні добрива, стимулятори росту рослин не лише вітчизняного виробництва, але й аналогі з асортименту провідних компаній Білорусі, Естонії та Італії. Теплолюбним господарствам ТОВ «Горда» пропонує ґрунти, ґрунтоsumіші на основі біогумусу, а також торфосуміші, керамзитовий дренаж та іншу продукцію, спрямовану на забезпечення ефективного господарювання у секторі рослинництва. Крім того, у широкому асортименті представлені засоби захисту рослин від провідних ділових та вітчизняних виробників. Домашнім господарствам компанія пропонує пакетоване насіння овочів та квітів.

Структура ризиків даного підприємства значно ускладнюється у зв'язку з наявністю диверсифікації у ринковій стратегії ТОВ «Горда», що на сьогодні представлена на вітчизняному ринку з широким асортиментною лінійною мережею. Компанія пропонує аграрно-лінійну продукцію широкому колу клієнтів: від великих підприємств, що діють у сфері сільськогосподарського виробництва, у першу чергу, зернових компаній, до фермерських та особистих господарств, а також садівників та квіткарів-аматорів.

Для кожного з цих сегментів ринку характерні специфічні коливання споживчого попиту. Для великих агрофірм вони обумовлені, у першу чергу, коливаннями світових цін на сільськогосподарську продукцію, умовами державного регулювання експортної діяльності, наявністю та рівнем мит та вступанням експорту рослинницької продукції з України. Ці фактори, у свою чергу, визначають рівень пропозицій на аграрно-лінійну продукцію (добрива та засоби захисту рослин). Фактором ринку тут виступає також існуюча у світі

випливає до споживання екологічно чистої продукції, що спонукає виробників зрештою до його виробництва без використання агрохімії.

Рівня попиту невеликих споживачів, зокрема фермерських господарств, на продукцію з асортименту ТОВ «Горда» значною мірою визначається змінами у їх платоспроможності. Тут факторами економічного ризику виступають ціни на сільськогосподарську продукцію на внутрішньому ринку, умови кредитування фермерів, а також ціни на паливно-мастильні матеріали. Штучне зниження цін на продукцію рослинництва на вітчизняному ринку, високі процентні ставки за кредитами для сільськогосподарських виробників, зростаючі ціни на бензин та дизельне паливо спонукає селян значною мірою відмовлятися від використання у аграрному виробництві сучасних технологій, пов'язаних з своєчасним внесенням у ґрунт необхідної кількості органічних та неорганічних добрив, використанням сучасних засобів охорони рослин. Це спричиняє небажане зменшення попиту на продукцію, що представлена у асортименті компанії ТОВ «Горда». З цього можна зробити висновок про те, що значне підвищення цін та попиту на мінеральні добрива вже у наступному, 2020 році є малоімовірним.

При оцінці ризиків збутової діяльності компанії ТОВ «Горда» слід враховувати, що основними споживачами агрохімічної продукції – мінеральних добрив та засобів захисту рослин є сільськогосподарські підприємства, діяльність яких характеризується сезонністю та неритмічним надходженням виручки від реалізації продукції. Дефіцит обігових коштів, зазвичай, покривається за рахунок запозичених коштів, доступ до яких з настанням світової фінансової кризи значно ускладнився. Платоспроможність таких споживачів погіршується також відставанням зростання цін на зерно на внутрішньому ринку України у порівнянні з цінами на паливо, мінеральні добрива, засоби захисту рослин, сільськогосподарську техніку, а також на комплектуючі та запчастини до неї. Тому можливості придбання агрохімічних засобів сільгоспвиробниками на сучасному етапі розвитку вітчизняного

аграрно-промислового комплексу значною мірою залежить від наявності баньї ефективної державної підтримки.

Ризики негативного впливу державного регулювання зменшуються з набуттям досвіду роботи з державними установами такими, як обласна державна адміністрація, митниця, станція захисту рослин, санітарно-епідеміологічна служба, тощо. Чітке дотримання законодавчих норм, що регулюють діяльність суб'єктів господарювання, виконання обґрунтованих вимог органів державного та регіонального управління дозволяють мінімізувати ризики втрат від виконання судових рішень. У той же час складність та невизначеність законодавчої бази в Україні створює суттєві перешкоди для динамічного реагування компанії ТОВ «Горда» на зміни у ринковому середовищі.

Значна увага у процесі планування ринкової діяльності компанії ТОВ «Горда» приділяється аналізу та оцінці зовнішньоекономічних ризиків. Це пов'язано з тим, що підприємство активно здійснює імпорту діяльність, зорєнтовану на вітчизняним споживачам агрохімічну продукцію, зокрема мінеральні добрива, а також засоби захисту та стимулювання росту рослин відомих зарубіжних компаній з Італії, Білорусі, Естонії. Вже на початку діяльності компанії ТОВ «Горда», вона встановила взаємовигідні відносини з певними відомими суб'єктами світового ринку агрохімії як «SPA Valagro» (Італія), «Biosom» та «Greenworld» (Естонія), поряд білоруських компаній-постачальників, що є найбільшими виробниками мінеральних добрив з Білорусі. Надійність та стабільність виконання зарубіжними контрагентами компанії ТОВ «Горда» своїх зобов'язань за контрактами дозволяє підприємству мінімізувати ризик несвочасного здійснення поставок вітчизняним споживачам та дозволяє запобігти ризику застосування до компанії штрафних санкцій. Наявність налагоджених зв'язків з провідними закордонними виробниками дозволяє ТОВ «Горда» на постійній основі здійснювати модернізацію та розширення асортименту товарів, призначених для вітчизняних споживачів. Для зменшення ризику у зовнішньоекономічних

11

перших компаній ТОВ «Герда» активно зустріли страдування витратів. На початку 2016-2018 рр. підприємство встановило ділові зв'язки з рядом компаній-виробників агропродовольчої продукції з країн ЄС, Білорусі та Китаю. У цьому випадку виникають певні ризики, пов'язані з недостатньою інформацією про зарубіжного контрагента.

Компанія ТОВ «Герда» на початку здійснення діяльності економічних операцій з новими партнерами повинна володіти інформацією, чи можна довірятися на те, що продавець свідомо постачає товар, та здійснити його перевірку, чи будуть поставлені товари за якістю та кількістю відповідати умови укладених контрактів, чи будуть товари перевозитися достатньо швидко перевізником та при цьому належним чином застраховані, чи надасть продавець покупцю такі документи, що дозволить безперешкодно пройти митний контроль. Важливим є також наявність у продавця необхідних сертифікатів відповідності якості та екологічності товару вимогам законодавства України, а також необхідних ліцензій на експорт даного товару. Ці ризики значною мірою можна зменшити, залучивши до здійснення угоди третю сторону, якою може бути банк, або компанія-посередник, що добре інформована з ринковою ситуацією у країні контрагента. Банк, як правило, краще поінформована про аспекти угоди, що викликають побоювання у стороні контрахту та за відповідну плату може взяти на себе частину ризику. Для зменшення ризиків фінансових збитків внаслідок можливої невідповідності нового контрагента компанія ТОВ «Герда» широко використовує у міжнародних розрахунках форму акредитива. При цьому банк, що виступає банком документ, за умови надання продавцем всіх документів до продавця товару (транспортних накладних, ліцензій, страхового сертифіката тощо), які підтверджують, що товар наданий перевізнику, зобов'язаний виплатити продавцю суму, зазначену у транспортній накладній.

Таким чином, важливим засобом ефективного управління ризиками у комерційній діяльності підприємства є оптимальний вибір партнера, зокрема підприємства-постачальника. Зокрема, з метою мінімізації цінних ризиків

компанія ТОВ «Горда» здійснює придбання мінеральних, у першу чергу, добрив не у вітчизняних, а у зарубіжних виробників. Це пов'язано з високою динамічною зростанням цін на газ для вітчизняних підприємств азотного комплексу, що спостерігається на протязі останніх років. Оскільки газ є сировиною для виробництва мінеральних добрив на вітчизняних підприємствах, то собівартість їх виробництва тут зростає. Це зростання на протязі останніх трьох років складало щорічно у середньому близько 30%. Низька платоспроможність вітчизняних покупців-аграріїв робить продукцію виробників азотних добрив з України неконкурентоспроможною у порівнянні з імпортованими аналогами. Цьому сприяло також загострення ситуації на Сході України та обмеження торговельних стосунків між Росією та Україною. Саме ці фактори зумовили необхідність вибору нових партнерів для придбання ТОВ «Горда» мінеральних добрив для українських агровиробників.

Важливим видом економічних ризиків, які повинно враховувати у своїй ринковій діяльності підприємство ТОВ «Горда» є валютні ризики. Імпортна діяльність даного підприємства супроводжується наявністю операційного валютного ризику, пов'язаного з можливістю виникнення збитків або недоотримання прибутку від імпорту мінеральних добрив та засобів захисту рослин внаслідок можливого підвищення курсу євро та долара до гривні. Тут виникає також ризик того, що у перерахунку на національну валюту ціна імпортованого товару може виявитися не конкурентноздатною на вітчизняному ринку.

При укладанні контрактів на постачання великих партій агрохімічної продукції вітчизняним підприємствам – споживачам компанія ТОВ «Горда» завжди враховує та намагається мінімізувати такі види комерційних ризиків як виникнення неплатоспроможності покупця до моменту оплати замовленого товару, або його відмова від оплати замовленої продукції. У залежності від фінансового стану контрагента ТОВ «Горда» використовує контракти з умовою часткової або повної передоплати постачань агрохімічної продукції.

Важливим фактором ризику для суб'єктів ринку агрохімічної продукції є науково-технічний прогрес. Він є водночас як позитивним, так і негативним чинником для даного ринку, оскільки розвиток хімічної промисловості може сприяти винайденню ефективних і менш шкідливих добрив та засобів захисту рослин, і у той же час споживачі – агровиробники є здебільшого схильними до консерватизму, намагаючись дотримуватися вже перевірених технологій. Тому в цій галузі стадія впровадження на ринок нового товару є здебільшого тривалою та пов'язана зі значними маркетинговими витратами.

Оскільки компанія ТОВ «Горда» працює на специфічному з точки зору промислової та екологічної безпеки ринку агрохімічних продуктів, виробництво, зберігання та перевезення яких пов'язане з ризиками аварій та викидів шкідливих речовин, що можуть завдати збитків життю та здоров'ю людей, а також навколишньому довкіллю, значна увага на даному підприємстві приділяється контролю над рівнем ризиків, пов'язаних з цими факторами діяльності компанії. Тут розроблена та діє загальна програма заходів щодо підтримання рівня промислової безпеки. Вона ґрунтується на давніх відносно технологій виробництва, переробки, зберігання та транспортування агрохімічної продукції, зокрема, таких шкідливих речовин, як аміак, аміачна селітра та її сполуки. Дотримання цих технологій дозволяє забезпечити рівень безпеки на підприємстві, що перевищує вимоги чинного законодавства. Значна увага приділяється професійній протипаварійній підготовці персоналу, виконанню ним заходів щодо техніки безпеки на робочому місці.

3.2 Аналіз та оцінка інвестиційного ризику ТОВ «Горда»

Станом на кінець 2019 року компанія ТОВ «Горда» здійснювала постачання агрохімічної продукції вітчизняним виробникам здебільшого за рахунок імпорту постачань. Значні можливості для розширення обсягів збуту компанії ТОВ «Горда» надає створення експортно-орієнтованого виробництва агрохімічного продукту, що користувався б попитом на ринках сусідніх країн.

У власних компаній такий розвиток діяльності може бути здійснений шляхом створення виробництва мінерального добрива «Rom-Концентрат». Даний товар, що є розробкою вітчизняних вчених, відзначається своїми якісними характеристиками у порівнянні з аналогами, представленими на ринках країн Схід Туреччини та Близького Сходу.

Необхідно зазначити, що даний вид мінеральних добрив не являється унікальним за своїми властивостями та впливом на ґрунт і овочі. Більш того, він розрахований тільки для продажу аграріям-професіоналам, так як він не застосовується при садівництві звичайних, не сільськогосподарських рослин.

Екологічно чисте, абсолютно природне за своїм складом органічно-мінеральне добриво «Rom-Концентрат» являється рідиною речовиною. На даний момент воно являється унікальним за своїми властивостями і, одночасно, застосовується при вирощуванні як сільськогосподарських культур, так і овочів та декоративних рослин. Все це відбувається значною мірою за рахунок не тільки впливу на рослини та культури, а й позитивного впливу на сам ґрунт.

До 2019 року органічно-мінеральні добрива на основі гумата калію існували лише у формі гранул та порошку, та були вже розповсюджені серед аграріїв в усіх розвинутих країнах та країнах з перехідною економікою. Дана ринкова ніша на сьогодні є досить насиченою. На всіх основних ринках збуту домінують великі компанії з країн ЄС, Китаю та деяких інших країн.

Перед тим як перейти до аналізу та оцінки інвестиційних ризиків, пов'язаних з створенням експортно-орієнтованого виробництва, наведемо характеристику та основні властивості нового продукту.

Передові технології, засновані на багаторічних лабораторних дослідженнях і сільськогосподарській практиці, забезпечують активацію всього комплексу органічних речовин торфу (в основному гумінових речовин) і одержання біологічно активних форм гумінових кислот – гуматів калію.

41
В основі «Rost-Концентрат» – тривала робота радянських, українських
вчених, хіміків і грунтознавців, яка була втілена в сучасному
високотехнологічному виробництві екологічно безпечних добрив.

Добриво «Rost-Концентрат» є універсальним добривом на основі гумату
з додаванням збалансованого комплексу макро- та мікроелементів.

Дане добриво розроблене НДІ грунтознавства в агрохімії
в Соколівському, м. Харків. Застосування даного препарату вже через рік
приводить не тільки до кількісних, але і якісних змін гумусу. Знову утворений
гумус має високу біологічну активність, наявність його поліпшує фізичні і
хімічні властивості ґрунту.

Добриво «Rost-Концентрат» пройшло біологічну, токсикологічну,
екологічну експертизу та реєстрацію в Управлінні безпеки хімічних речовин
Міністерства екології і природних ресурсів України та включене в «Перелік
пестицидів і агрохімікатів, дозволених для використання в Україні».

«Rost-Концентрат» – добриво зі стимулюючим ефектом та фунгіцидною
активністю, є продуктом високотехнологічної переробки натурального торфу, з
якого витягнуті активні речовини: азот, фосфор, калій, мікроелементи, а
гумінові кислоти з нерозчинних переведені в розчинні одновалентні солі.

«Rost-Концентрат» виготовляється з використанням екологічно чистої
природної сировини – низинного торфу. Торф містить у своєму складі велику
кількість фізіологічно активних речовин, які містять у собі: амінокислоти,
вуглеводи, ферменти, антибіотики і природні стимулятори росту. Найбільш
фізіологічно активні елементи, які одержуються після обробки торфу –
водорозчинні солі гумінових кислот (гумати) і фульвокислот (фульвати). У
даному торфі зміст гумінових речовин досягає в середньому до 55-65% від
сушої маси торфу. Технологія виробництва препарату забезпечує найбільш
повний переклад усіх біологічно активних речовин у доступний для рослин
стан.

Вплив застосування добрива «Rost-Концентрат» на деякі
сільськогосподарські культури відображений у табл.3.1.

Таблиця 3.1

Вплив застосування добрива «Rost-Концентрат» на деякі сільськогосподарські культури

Культура	Вплив на вегетативний розвиток рослин, врожай і якість	Ефективність дії проти хвороб на сі культур
Пшениця озима і ярова, жито озиме, озимий і протинає озима	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення врожайності в середньому на 10-15%; збільшення куцистості на 0,8-1%; - збільшення маси насіння на 11-13%, маси кореневої системи на 40-60%; - підвищення змісту клейковини в зерні в середньому на 5%; - підвищення якості клейковини; - підвищення змісту білка в зерні на 1,5-2%; - зниження вислягальності. 	<p>зниження вразливості перед борошнистою россою в 2-3 рази, кореневої гниллю на 70%, септоріозом і фузаріозом – на 60-70%.</p>
Соняшник	<p>збільшення врожайності в середньому на 10-20%.</p>	<p>зниження вразливості перед: пероноспорозом в 1,5 рази; сіркою, білою та попеластою гнилями в 2,8 рази; сухою гниллю кошиків в 1,6 рази; вертицелозом в 2,2 рази; іржею в 2 рази; фомозом в 1,8 рази.</p>
Картопля	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення врожайності в середньому на 15-22%; - збільшення кількості товарних бульб на 8-10%; - збільшення вмісту сухих речовин на 5-10%; - збільшення вмісту крохмалю на 8-10%; - збільшення вмісту вітаміну С у середньому на 5мг/г%; - зниження змісту нітрат на 20-30%. 	<p>зниження вразливості перед: фітофторозом в 3-6,6 рази, макроспоріозом в 3,3-12,5 разів, усиханням в 2,7-3,6 разів, паршою – на 40-50%, мокрою гниллю на 60-70%.</p>

Добриво «Rost-Концентрат» також має значний вплив на рослини. Він сприяє підвищенню активності всіх клітин рослини. «Rost-Концентрат» підвищує проникність мембрани кліток кореня, в результаті поліпшується проникнення живильних речовин і мікроелементів із ґрунтового розчину в рослину, підсилюється кореневе харчування рослини, а також всмоктування вологи. В результаті зміцнюється закріплення рослини у ґрунті, тобто рослини

рослин більш стійкими до сильних вітрів, змиву в результаті рясного випадання опадів та ерозійним процесам. У зв'язку із цим особливо ефективно використання «Rost-Концентрат» на культурах зі слабо розвиненою кореневою системою: яриші, ячмені, вівсі, рисі, гречці, картоплі.

Гумат калію «Rost-Концентрат» позитивно впливає на ґрунт. По-перше концентрат знищує всі шкідливі компоненти ґрунту - зв'язує важкі метали і фосфорнокислі, перешкоджаючи їх потраплянню в рослини, а також сприяє розкладанню органічних токсикантів. По-друге, вищевказане добриво забезпечує транспорт живильних речовин із ґрунту в рослини, знижуючи потребу їх у інших мінеральних добривах. По-третє, добриво активізує ґрунтову мікрофлору, яка забезпечує посилену фіксацію азоту та підвищення доступності ґрунтового фосфору.

Отже, використовуючи добриво «Rost-Концентрат» покупці:

1. Захищають землю, рослини, дерева від шкідливих речовин, що потрапляють із атмосфери.
2. Заощаджують гроші при вирощуванні сільськогосподарських культур.
3. Одержують збільшення до врожаю від 20% до 100% .
4. Одержують екологічно чисту продукцію.
5. Відновлюють родючість ґрунту і її екологічну чистоту.

Я видно з вищезазначеного, дане мінеральне добриво володіє значними та важливими конкурентними перевагами серед подібних товарів.

Давши характеристику «Rost-Концентрат» необхідно додати, що на сьогоднішній день не існує органічного добрива яке б одночасно мало такі властивості та широкий спектр застосування.

У 2019 році ТОВ «Горда» здійснило пробні продажі даного продукту на українському ринку і як показують дані щодо його реалізації, товар відповідає основним вимогам українських покупців добрив, більшість з яких займається фермерським господарством.

В процесі пошуку потенційних клієнтів на таких глобальних іноземних сільськогосподарських Інтернет-ресурсах, як «Tradekey», «Trademart» та

«Alibaba», де зареєстровані майже всі великі та середні підприємства, були виявлені, що найбільш зацікавлені в імпорту даного продукту такі країни, як Туреччина, Білорусь, Китай, Індія, Пакистан, Румунія та декілька інших країн.

Аналізуючи ринки Пакистану та Туреччини, необхідно сказати, що існують багато цікавих пропозицій від ряду підприємств. Дані підприємства бажать співпрацювати саме з Україною, що пов'язано з їх багаторічною співпрацею з українськими фірмами та підприємцями, та, відповідно, добре налагодженими зв'язками (мережа вантажних перевезень та ін.). Серед потенційних клієнтів Пакистану найбільшими являються підприємства «R&W enterprises» та «AGRO GEN».

Однак з вищезазначених країн, найбільш цікавими є пропозиції з Туреччини, зокрема підприємств-імпортерів мінеральних та органічних добрив «Freelance», яке знаходиться безпосередньо у Стамбулі та «REUC Foreign Trade», головний офіс якого знаходиться в Анкарі. Останнє підприємство має мережу філій на території Туреччини, зокрема у Стамбулі і являється одним з найбільших імпортерів-виробників агрохімікатів на турецькому ринку.

Вищезазначені підприємства «Freelance» та «REUC Foreign Trade», які зацікавлені в імпорті «Rost-Концентрат» з України, планують закупівлю даного товару у значних кількостях для задоволення зростаючих, навіть у кризовий період, потреб місцевих аграріїв. Як було виявлено в процесі переговорів, підприємство «Freelance» має прямий зв'язок із портом в м. Одеса, а імпортер «REUC Foreign Trade» - в м. Одеса та м. Херсон. Дані підприємства на постійній основі здійснюють судоперевезення Чорним морем вже протягом 10 років.

В даному випадку ТОВ «Горда» найбільш вигідно транспортувати товар з м. Запоріжжя до м. Одеса або м. Херсон, так як підприємство має налагоджені зв'язки з українськими транспортними компаніями та здійснить доставку до порту призначення на вигідних умовах.

В порту призначення турецька компанія-імпортер виконає завантаження товару на борт судна та вже за власний рахунок транспортує «Rost-

концентрат», разом з іншими закупленими в Україні товарами, до порту в Стамбулі. Отже, в такій ситуації укладання контрактів купівлі-продажу між ТОВ «Горда» та однією з вищезазначених фірм повинно мати за основу такі умови поставки Інкотермс, як FCA, FAS або CPT.

Більш ретельно проаналізувавши ринок мінеральних добрив Туреччини було виявлено, що незважаючи на запити ряду підприємств, на територію країни поставляється тільки гранульована форма добрив на основі гумата заліза. Тому «Rost-Концентрат», який як показує досвід, «добре приживається» на ринках, має значні переваги враховуючи новизну та очікуваність даного продукту.

Підводячи підсумок необхідно зазначити, що розвиток експортної діяльності ТОВ «Горда» являється доцільним з наступних причин:

- 1) на даний момент добриво «Rost-Концентрат» має значні конкурентні переваги та являється унікальним за своїми властивостями і, одночасно, має дуже широкий спектр застосування, та розрахований на різних покупців;
- 2) існує багато цікавих пропозицій від ряду підприємств Пакистану та Туреччини. Дані підприємства бажають співпрацювати саме з Україною, що пов'язано з їх багатолітньою співпрацею з рядом українських фірм та підприємств;
- 3) найбільш цікавими є пропозиції з Туреччини враховуючи той факт, що світові експерти прогнозують мінімальне зростання турецького ринку мінеральних добрив у 2020-2021 рр. на 6%;
- 4) вигідне географічне положення України, зокрема Запорізької області, яка має досить близький вихід до Чорного моря;
- 5) споживачі ринку мінеральних добрив Туреччини та Пакистану «готові» до купівлі добрива «Rost-Концентрат» за достатньо високою ціною;
- 6) відсутність на турецькому та пакистанському ринку мінеральних добрив як внутрішніх конкурентів, так і конкуренції з боку інших експортерів.

Оскільки на іноземних ринках мінеральних добрив існує незаповнена ніша та внаслідок вищезазначених причин можна сказати, що даний момент вважатиметься сприятливим для початку експорту ТОВ «Горда» добрива «Rost-Концентрат».

Таким чином, перспективи позитивної динаміки потенційних ринків збуту виробництва даного мінерального добрива. У зв'язку з цим необхідно виконати аналіз та оцінку інвестиційних ризиків, притаманних даному проекту. Тут питання інвестиційних ризиків може бути оцінене у вигляді ймовірності винесення збитків у ході реалізації проекту або як відхилення сподіваних результатів від запланованих. До основних ризиків даного проекту можна віднести часовий ризик, пов'язаний з затримкою введення в експлуатацію виробничих потужностей. З метою мінімізації даного ризику компанії ТОВ «Горда» доцільно уважно проаналізувати діяльність потенційних підрядників та постачальників технологічного обладнання для виробництва мінерального добрива з метою оцінки їх здатності до виконання зобов'язань за контрактами. Невчасний запуск виробничих потужностей призведе до можливої втрати перспективних ринків збуту. У якості захисту від даного ризику можна запропонувати також компанії ТОВ «Горда» внести у договори підряду пункти про високі штрафи у випадку невиконання термінів виконання будівельно-монтажних робіт та вводу в дію необхідного обладнання. При оцінці собівартості виробництва мінеральних добрив «Rost-Концентрат» необхідно враховувати також виробничі ризики, пов'язані з можливими перебоями у постачанні сировини та підвищенням цін на енергоресурси. Збутові ризики даного інвестиційного проекту пов'язані зі змінами кон'юнктури ринку, зокрема динамікою цін на мінеральні добрива та коливаннями платоспроможності споживачів. Останнє є особливо важливим при організації збуту даного товару на території України. Оскільки для оцінки ефективності інвестиційного проекту керівництво компанії ТОВ «Горда» використовує такі показники як чиста приведена вартість та внутрішня норма доходності проекту.

Для класичної оцінки інвестиційних ризиків доцільно використати методи, розглянуті з визначенням можливих відхилень у даних показниках.

Використовуючи для оцінки ризику вкладення коштів у створення підприємства нового мінерального добрива аналіз вразливості вибраних критеріїв ефективності. Він ґрунтується на дослідженні залежності значення показника ефективності від змін значень показників, які приймають участь у його розрахунку. Для використання даного методу спочатку визначається зв'язок між прогнозованими показниками, що характеризують проект, та показником його ефективності. Тут доцільно використати формулу для розрахунку чистої приведеної вартості проекту.

$$NPV = \sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t} - CF_0, \quad (3.1)$$

де NPV – чиста приведена вартість проекту, CF – чистий грошовий потік у t -му періоді часу, тобто різниця між надходженнями та поточними витратами у даному періоді, CF_0 – необхідні початкові інвестиції, r – ставка дисконту за даним інвестиційним проектом, що повинна враховувати рівень його ризику, n – термін реалізації проекту.

Далі визначаються найбільш ймовірні значення для вихідних показників, що використовуються чистих грошових потоків, а також можливі діапазони їх змін. Змінюючи значення вихідних показників, досліджуємо їх вплив на зміну показника ефективності інвестиційного проекту. При цьому, чим меншим є діапазон можливих змін показника ефективності, тим менш ризикованим є даний інвестиційний проект. Зазвичай описаний аналіз вразливості інвестиційного проекту передбачає зміну одного вихідного показника, у той час як інші передбачаються сталими. Здійснимо даний аналіз для досліджуваного інвестиційного проекту ТОВ «Герда».

Вихідні дані для аналізу наведемо у табл. 3.2. Знайдемо залежність показника ефективності інвестиційного проекту, тобто його чистої приведеної вартості від вихідних даних, наведених у табл. 3.2. Вона визначається за формулою (3.2).

$$NPV = \sum_{t=1}^N \frac{(Q \cdot P - VC_t - FC - AK) \cdot T + A}{(1+r)^t} - S \quad (3.2)$$

Дані для аналізу інвестиційного ризику компанії ТОВ «Горда» Таблиця 3.2

Позначення	Умовні позначення	Діапазон показника	тип	Найбільш впливове значення показника
Обсяг виробництва, т	Q	150-300		
Ціна за 1 кг, грн.	P	35-55		200
Вартові витрати, грн	VC	25-40		50
Фіксові витрати, тис. грн.	FC	500		500
Інвестиційні витрати, тис. грн.	A	10		10
Податок на прибуток, %	T	20		20
Ставка дисконту, %	r	15-25		20
Термін реалізації проекту, років	N	5-7		5
Початкова вартість, тис. грн.	S	200		200

Прогнозовані необхідні початкові інвестиції складають 2 млн. грн. Виберемо параметр, вплив якого буде досліджуватися, - ціну реалізації одиниці товару – одного кілограма мінерального добрива «Rost-Концентрат». Даний показник наводиться у гривнях, оскільки компанія передбачає реалізацію цього товару як на вітчизняному, так і на зарубіжних ринках. Здійснимо розрахунок чистої приведеної вартості проекту за формулою 3.2 змінюючи значення ціни від 35 до 55 грн. за незмінності решти параметрів проекту. Результати розрахунку наведемо у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Результати розрахунку чистої приведеної вартості інвестиційного проекту ТОВ «Горда» за різних значень ціни

Ціна, грн.	Чиста приведена вартість, тис. грн.
	- 24065,3
35	- 8902,1
40	6261,0
45	21424,2
50	36587,3
55	

Як свідчать дані розрахунку, наведені у табл. 3.3, зменшення ціни одиниці одиниці товару на близько 30% за незмінних значень ренти показує спрочиння від'ємне значення чистої приведеної вартості проекту. Розрахунок свідчать, що зменшення об'єктів виробництва мінерального добрива більш ніж на 30% за ренти рівних умов реалізації проекту ще забезпечує додатне значення даного показника ефективності. Таким чином, ризик проекту значною мірою пов'язано з можливістю коливання ціни на добрива «Rost-Концентрат» на основних ринках збуту. Проте, на думку експертів, можливість суттєвого зниження середніх оптових ціни на ринку мінеральних добрив є мало ймовірною.

3.3 Шляхи вдосконалення механізму локалізації та управління ризиками компанії ТОВ «Горда»

Подальше вдосконалення механізму управління економічними ризиками у ринковій діяльності компанії ТОВ «Горда» пов'язане з впровадженням комплексу заходів щодо підвищення рівня економічної безпеки підприємства.

За ринкових умов господарювання вирішального значення набуває економічна безпека всіх суб'єктів підприємницької та інших видів діяльності. Для того щоб ТОВ «Горда» успішно функціонувати на ринку агрохімії, йому необхідно:

- мати достатню кількість постійної клієнтури, яка бажає співпрацювати з підприємством на довгостроковій основі (даній сегмент ринку складається, у першу чергу, з великих та середніх агровиробників);
- володіти високою конкурентоспроможністю і значними конкурентними перевагами на ринку агрохімії, що може бути досягнуто за рахунок впровадження у асортимент компанії добрива «Rost-Концентрат»;
- своєчасно використовувати перспективи, що виникають на ринку в зв'язку з змінами в аграрній галузі;

- підібрати кваліфікований і добре вмотивований персонал;
- забезпечити відсутність проблем з владою державної структури.

Куди-які зміни зовнішнього середовища не повинні суттєво вплинути і не повинні змінити діяльність ТОВ «Горда», привівши його до банкрутства. Саме такий стан підприємства відповідає концепції «прийнятної економічної безпеки», що орієнтована на забезпечення прийнятної рівня економічних ризиків у діяльності компанії ТОВ «Горда».

Під економічною безпекою підприємства розуміють такий стан справ на підприємстві, що визнається керівництвом і власниками як задовільний (прийнятний, бажаний, цільовий) і може підтримуватися протягом визначеного часу. У цьому визначенні є три суттєвих аспекти, на які керівництву ТОВ «Горда» слід звернути увагу: залежність керівництва і власників від пріоритетів і системи цілей (наприклад, як критерії безпеки можуть використовуватися опрещені вимоги: мінімальний ризик і прибутковість вкладених інвестицій); часовий аспект, який означає, що рівень безпеки підприємства може змінюватися з часом внаслідок змін зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, а також внаслідок прийнятих управлінських рішень; економічна безпека може бути тактичною чи короткостроковою.

Економічна безпека підприємства - це такий стан ресурсів (капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки, устаткування, інших майнових прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного соціального і науково-технічного розвитку ТОВ «Горда», запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам.

Необхідність постійного дотримання економічної безпеки обумовлена наявністю для ТОВ «Горда» завдань забезпечення стабільності функціонування та досягнення поставлених цілей. Рівень економічної безпеки залежить від того, наскільки ефективно керівництво підприємства спроможне

...можливих загроз і оцінювати наслідки окремих негативних впливів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Джерелами негативних впливів на економічну безпеку ТОВ «Горда» можуть бути:

- 1) свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств-конкурентів);
- 2) збіг обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринку, наукові відкриття та технологічні розробки, форс-мажорні обставини тощо).

Залежно від передумов функціонування підприємства на ринку негативні впливи на економічну безпеку можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер. Об'єктивними вважаються такі негативні впливи, які виникають проти волі конкретного підприємства або його окремих працівників. Суб'єктивні впливи мають місце внаслідок неефективної роботи підприємства в цілому або окремих його працівників (передусім керівників і функціональних менеджерів).

Головна мета економічної безпеки ТОВ «Горда» полягає в тому, щоб сприяти його стабільне та максимально ефективно функціонування, а також високий потенціал розвитку в перспективі.

До основних функціональних завдань економічної безпеки ТОВ «Горда» слід віднести:

- забезпечення високої ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу ТОВ «Горда»;
- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективно організації структури управління ТОВ «Горда»;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та ефективного використання його інтелектуального потенціалу.

- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- ефективна організація безпеки персоналу ТОВ «Горда», його життя та майна, а також комерційних інтересів;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та його функціональних відділів.

Економічна безпека ТОВ «Горда» передбачає формування певних структуроутворюючих елементів і загальної схеми її організації.

Для ефективної організації економічної безпеки ТОВ «Горда» можна рекомендувати такі дії:

- формування необхідних ресурсів (капіталу, персоналу, інформації, технології, устаткування та інших майнових прав);
- стратегічне прогнозування та планування економічної безпеки за функціональними складовими;
- стратегічне планування фінансово-господарської діяльності ТОВ «Горда»;
- тактичне планування економічної безпеки за функціональними складовими;
- тактичне планування фінансово-господарської діяльності підприємства;
- оперативне управління фінансово-господарською діяльністю підприємства;
- здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки;
- загальна оцінка досягнутого рівня економічної безпеки ТОВ «Горда».

До структуроутворюючих елементів економічної безпеки, які повинні знаходитись під контролем керівництва компанії з метою мінімізації її ризиків, відносяться такі складові, як: фінансова (досягнення найбільш ефективного використання наявних ресурсів); інтелектуальна

розвиток і розвиток інтелектуального потенціалу); кадрова (ефективне управління персоналом); техніко-технологічна (відповідність застосовуваних технологій сучасним вимогам виробництва); політико-правова (всестороннє забезпечення діяльності підприємства відповідно до норм чинного законодавства); інформаційна (ефективне інформативно-аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства); екологічна (дотримання екологічних норм і стандартів); силова (забезпечення фізичної безпеки персоналу та майна підприємства).

Тільки за умов здійснення в повному обсязі значущих вище дій за вищезгадані структуроутворюючі елементи можна буде досягти належного рівня економічної безпеки ТОВ «Горда».

Економічну безпеку пропонуємо оцінювати на підставі порівняння можливої величини завданої шкоди підприємству та ефективності заходів щодо уникнення цієї шкоди. Оцінка рівня економічної безпеки здійснюється шляхом порівняння розрахункових значень з реальними величинами цього показника по підприємству в цілому, а також порівняно з аналогічними суб'єктами господарювання відповідних галузей економіки.

Оцінка ефективності діяльності структурних підрозділів ТОВ «Горда», які забезпечують економічну безпеку, з використанням даних про витрати на уникнення можливим негативним впливам та про розміри відверненої і заподіяної шкоди, об'єктивно характеризує результативність їх діяльності.

Оцінка ефективності роботи ТОВ «Горда», що забезпечує економічну безпеку, повинна здійснюватися з використанням наступних показників:

- 1) витрати на здійснення попереджувального заходу;
- 2) розмір відверненої шкоди;
- 3) розмір заподіяної шкоди;
- 4) ефективність здійсненого попереджувального заходу (визначається як відношення значень відверненої та заподіяної шкоди, віднесена до витрат на здійснення попереджувального заходу).

Підприємству ТОВ «Горда» необхідно урегулювати нову модель ведення бізнесу, орієнтовану на мінімізацію ризиків та наслідків їх прояву. Важливим напрямком, орієнтованим на забезпечення безпеки рівня економічної діяльності, і повною складовою системи управління ризиками на даному підприємстві є моніторинг факторів, що характеризують основні підсистеми даної компанії, параметри яких визначають рівень впливу певних ризиків на її діяльність (табл. 3.4).

Індикативні фактори рівня ризику ТОВ «Горда»

Таблиця 3.4

Підсистема	Параметри
Виробнича	Кон'юнктура зовнішнього ринку Попит на доброту Інфляція Курси валют
Організаційна	Кваліфікація персоналу Відповідність функцій Концентрація функцій
Технічна	Технічні характеристики устаткування Високопродуктивності Коефіцієнти використання виробничих потужностей
Фінансова	Ефективність фінансових операцій Витрати (збитки)
Система прав	Наявність визначених майнових прав Можливість використання майнових прав
Функціональна (система збуту, постачання, управління, кадрової системи)	Обсяг збуту Чистота й обсяги поставок Коефіцієнт плинності кадрів Середній вік співробітників
Зовнішня (техніко-економічна, комплексна)	Ефективність діяльності підприємства Ефективність реалізації проєктів Успішність реалізації стратегій Дотримання термінів робіт Досягнення поставлених цілей

У процесі управління ризиком компанії ТОВ «Горда» слід враховувати, що підприємство існує не відокремлено, а в межах визначених систем. Тому сучасний ризик, з яким може зіткнутися підприємство, складатиметься з двох частин: 1) системного (зовнішнього); 2) несистемного (внутрішнього). Так, зовнішнім стосовно ТОВ «Горда» є:

- загальний стан економіки і суспільства;
- стан галузі, до якої відноситься підприємство;
- рішення вищих структур для вертикально інтегрованих підприємств.

Ризики, обумовлені цими факторами, є системними. Їх можна попередити, але практично не можна запобігти. Протидіяти таким ризикам можна, тільки створюючи резерви і готуючи альтернативні варіанти на випадок несприятливих подій. Своєчасне планування діяльності при таких подіях може значно зменшити втрати, а в окремих випадках - врятувати підприємство від банкрутства.

Однак стан ТОВ «Горда» залежить переважно від способу його експлуатації на ринку та здійснюваного бізнесу. Ризики, викликані управлінськими рішеннями керівництва ТОВ «Горда», є частково керованими і несистемними.

Таким чином, можна рекомендувати керівництву компанії ТОВ «Горда» наступну процедуру управління ризиками, яка складається з чотирьох етапів.

Етап 1. Аудит ризиків з метою виявлення несприятливих для підприємства ТОВ «Горда» подій.

Мета такого аудиту полягає у виявленні та класифікації ризиків, а також їх кількісній оцінці та прогнозуванні наслідків їх прояву для підприємства. Необхідно систематизувати інформацію співробітників підприємства щодо виникнення можливих ризиків, а також здійснити діагностику ризиків за спеціальними методиками. При цьому визначаються їх припустимі і граничні значення. У результаті аудиту ризиків може з'ясуватися, що реальна карта ризиків відрізняється від тієї, яку може (інтуїтивно і несистематизовано) уявити собі керівник підприємства. На цьому етапі можна визначити окремі складові у діяльності компанії, що характеризують рівень та види ризиків для її успішного функціонування. Про підвищення рівня економічного ризику для компанії може свідчити наступне:

- підприємство досить ризиковано керує фінансами: не аналізується дебіторська заборгованість, не здійснюється вплив на дебіторів, значною є

висока залежність від сторонніх організацій, не аналізується ефективність використання власних і залучених засобів, не продумано здійснюється вибір способу фінансування;

- можливим є поглинання підприємства чи втрата контролю над ним;
- відсутність ініціативи керівництва щодо необхідності диверсифікації може призвести до нестабільного положення на ринку;
- договірна (на замовлення) робота підприємства створює фунт для можливих несумлінним контрагентам;
- підприємство має збиткові виробництва тощо.

Етап 2. Розробка сценарного аналізу управління ризиками.

Управління ризиками повинне бути економічно доцільним. Це означає, що антиризикові заходи ТОВ «Горда» повинні бути продуманими для уникнення можливим втратам унаслідок несприятливих подій. Тому важливим є здійснення аналізу для виявлення ризиків, яким доцільно протидіяти, і заходів, які можна прийняти.

Етап 3. Розробка заходів щодо мінімізації ризиків.

Для ризиків, яким необхідно протидіяти, розробляються антиризикові заходи. Спектр способів протидії ризикам надзвичайно широкий. Можна виділити кілька груп таких заходів:

- відмова від прийняття ризику означає відмову від здійснення проекту чи зміну способу його реалізації;
- зниження рівня ризикованості діяльності передбачає розробку конкретних організаційно-технічних заходів на основі опрацьованих планів і програм;
- страхування ризиків передбачає формування страхових запасів спеціалізованими організаціями та їх компенсаційне використання;
- прийняття ризиків передбачає формування страхових запасів підприємством.

Етап 4. Створення організаційного механізму управління ризиками на ТОВ «Горда».

Таким механізмом може стати система управління ризиками, функціями

97

- моніторинг і оцінка ризиків підприємства;
- розробка антиризикових заходів;
- забезпечення реалізації антиризикових заходів.

Слід зазначити, що управління ризиками не позбавляє підприємство від ризиків, однак відкриває керівництву вагомі перспективи, а саме такі можливості:

- розглядати здійснювану діяльність крізь призму прояву всіх ризиків;
- передбачати несприятливі події і заздалегідь вживати дієвих заходів;
- зменшити наслідки прояву окремих ризиків;
- цілком уникнути певних втрат і скористатися наданими можливостями.

Якщо ризиками не управляти, то підприємство приречене на реактивну поведінку. У кращому випадку це призведе до зайвих втрат і невиправданних витрат.

При розробці стратегії управління ризиками компанії ТОВ «Горда» слід враховувати, що зовнішнє середовище вітчизняної компанії, яка є представником малого чи середнього бізнесу, є надзвичайно нестабільним й обумовлює набагато більший систематичний ризик, ніж у країнах ЄС та США. Це стосується і державного регулювання, і виконавчої дисципліни, й існуючих підходів до здійснення бізнесу, і особливостей менталітету.

Рівень економічних ризиків суттєво зростає у процесі прийняття інвестиційних рішень. Саме рівень та якість управління інвестиційними ризиками визначає можливість підприємства отримати прибуток у результаті реалізації своїх проєктів. Важливим елементом даного процесу є кількісна та якісна оцінка ризиків вкладення коштів у інвестиційний проєкт. Вона може бути здійснена за методиками, розглянутими у даному дослідженні. Виходячи з результатів такого аналізу керівництво ТОВ «Горда» повинно визначити пріоритетні напрямки інвестування коштів у проєкти, спрямовані на розвиток компанії. Одним з таких проєктів є створення виробництва ринково-

перспективного добрича «Рои-Концентрат», оцінка ризиків якого здійснює у
високому ризикаді.

Таким чином, локалізація та управління ризиками - це суттєва
внутрішня конкурентна перевага суб'єкта господарювання, яка має не тільки
тактичний, але і стратегічний характер. Це сукупність заходів, які вказують на
для пошуку, а для забезпечення стійкого і надійного розвитку бізнесу, це
стратегічної інвестиції в надійність і якість управління, в економічну безпеку
напрямства.

1. Під інвестиційним ризиком розуміють економічну категорію й конфліктності в ситуаціях прийняття рішень щодо господарської діяльності. Кількісна оцінка ризику передбачає кількісне прогнозування можливих відхилень від цілей підприємства, від бажаного результату, а також прогнозування можливих збитків з урахуванням впливу зовнішніх та внутрішніх чинників у діяльності компанії, що можуть бути як контрольованими, так і неконтрольованими.

2. Інвестиційна діяльність у всіх формах і видах обтяжена ризиком вкладення коштів. Види інвестиційних ризиків поділяють на три групи: 1) ризик щодо сфери прояву: економічний, політичний, соціальний, екологічний тощо; 2) ризик щодо форми інвестування: фінансового інвестування, реального інвестування; 3) ризики щодо джерел виникнення: систематичний (ризовий), несистематичний (специфічний).

3. Здійснення процедури локалізації ризику та його кількісної оцінки передбачає порівняння реальної вартості, що пов'язана з ризиком, та величини майбутніх прибутків чи збитків. Сума коштів, пов'язаних з ризиком, звичайно, є наперед відомою, сума майбутніх прибутків та збитків пов'язана з певним рівнем невизначеності, тобто є випадковою величиною, ймовірності значень якої необхідно оцінювати перед прийняттям рішення, пов'язаного з ризиком.

Для дослідження економічного ризику, пов'язаного з реалізацією інвестиційних проектів використовують статистичні методи, зокрема аналіз та оцінку чутливості проекту до впливу зовнішніх та внутрішніх факторів ризику, а також методи імітаційного моделювання. При цьому величина економічного ризику визначається чутливістю результатів проекту до зміни цих факторів, що вимірюється дисперсією можливих прибутків (збитків), а також середнім сподіваним значенням прибутку в результаті реалізації проекту.

4. У кваліфікаційній роботі здійснено дослідження системи аналізів та порівняння економічних ризиків підприємства на прикладі компанії ТОВ «Горда» для промислового сільського господарства, а також сировина та матеріали, мікробіологічні добрива, стимулятори росту рослин українського, польського та італійського виробництва, прутки, ґрунтозаси, азоту, торфосуміші та ряд інших товарів для вирощування картоплі. У своїй діяльності фірма намагається досягти конкурентної переваги шляхом використання стратегії диверсифікації ринків товарів та послуг.

3. У результаті виконаного дослідження фінансово-економічної діяльності компанії ТОВ «Горда», можна відзначити стабільність його фінансово-економічного стану, про що свідчать розрахунки показників відповідних коефіцієнтів. В свою чергу, стабільність фінансово-економічного стану свідчить про врахування наявних економічних ризиків господарської діяльності підприємства при її плануванні та здійсненні адекватних заходів щодо попередження або прийняття даних ризиків.

4. У кваліфікаційному дослідженні локалізовано основні фактори, що порівнюють економічні ризики, притаманні ринковій діяльності ТОВ «Горда». До внутрішніх факторів ризику даного підприємства можна віднести підвищення собівартості продукції внаслідок зносу основних виробничих фондів та плинності виробничого персоналу, рівень якості агрохімічної продукції, що пропонується підприємством на вітчизняному ринку, умови її реалізації через збутову мережу підприємства, рівень маркетингового забезпечення, зокрема рекламної підтримки продукції компанії на основних ринках збуту, а також наявність у підприємства оборотних коштів у обсягах, необхідних для успішного здійснення ринкової діяльності.

Основними зовнішніми факторами ризику у діяльності ТОВ «Горда» є рівень конкуренції на вітчизняному ринку агрохімічної продукції в Україні, прихильність споживачів до продукції підприємства, зміни у державному

...надійність постачальників. Важливою перевагою можливого
...характер реалізації продукції агрохімічного призначення.

7. Аналіз та оцінка інвестиційного ризику проекту здійснена для створення експортно-орієнтованого виробництва мінерального добрива «Rost-Концентрат». Даний товар, що є розробленою продукцією вчених, знаходиться у одному ієрархічному діапазоні з аналогічними продуктами іх за своїми якісними характеристиками.

8. Для оцінки ризику інвестиційного проекту у дослідженні використано метод чутливості його критерію ефективності – чистої приведеної вартості. Використання цього критерію дозволяє визначити значення даного критерію від зміни значень показників, які приймають участь у його розрахунку. Основним таким показником, вплив зміни якого на зміну чистої приведеної вартості проекту, досліджується у роботі, є ціна реалізації одиниці товару тобто одного кілограма мінерального добрива «Rost-Концентрат».

Як свідчать дані розрахунку, зменшення ціни реалізації одиниці товару на близько 30% за незмінних значень решти показників спричиняє відносно незначне зменшення чистої приведеної вартості проекту. Розрахунки, здійснені у кваліфікаційному дослідженні свідчать також, що зменшення обсягу виробництва мінерального добрива більш ніж на 30% за решти рівних умов реалізації проекту ще забезпечує додатне значення даного показника ефективності. Таким чином, ризик проекту значною мірою пов'язаний з можливістю коливання цін на добрива «Rost-Концентрат» на основних ринках його збуту.

9. Подальше вдосконалення механізму управління економічними ризиками у ринковій діяльності компанії ТОВ «Горда» пов'язане з впровадженням комплексу заходів щодо підвищення рівня економічної безпеки підприємства. Для того щоб ТОВ «Горда» могло успішно функціонувати на ринку агрохімії, йому необхідно: мати достатню кількість постійної клієнтури, яка бажає співпрацювати з підприємством на довгостроковій основі (даній сегмент ринку

107

...вважається, у першу чергу, з великих та середніх агропродовольчих підприємств високий рівень конкурентоспроможності та формується суттєві конкурентні переваги на ринку аграрній, що може бути досягнуто за рахунок впровадження у асортимент компанії добрива «Нова Концентрація», зменшення використання перспектив, що вносять на ринок в зв'язку з зростаючою сферою галузі; налагодити ефективні управлінські, виробничо-технологічні, інформаційно-технологічні та інші процеси, пов'язані з реалізацією даного проекту, зібрати кваліфікований і добре вмотивований персонал; отримувати високі, обумовлені державним регулюванням аграрної галузі.

Успішне управління економічним ризиком на підприємстві повинні передбачати не лише запобігання несприятливим діям, що створюють загрозу збитків для компанії, але й прийняття обґрунтованого рівня ризику, якщо це доцільно для підвищення її ринкового становища. Лише за цієї умови можливе здійснення ефективного управління інвестиціями на будь-якому підприємстві, у тому числі компанії ТОВ «Горда».

- 1. 1981, 1982
- 2. 1981, 1982
- 3. 1981, 1982
- 4. 1981, 1982
- 5. 1981, 1982
- 6. 1981, 1982
- 7. 1981, 1982
- 8. 1981, 1982
- 9. 1981, 1982
- 10. 1981, 1982
- 11. 1981, 1982
- 12. 1981, 1982
- 13. 1981, 1982
- 14. 1981, 1982
- 15. 1981, 1982
- 16. 1981, 1982
- 17. 1981, 1982
- 18. 1981, 1982
- 19. 1981, 1982
- 20. 1981, 1982

- Григорьев П. Г., Петрова С. Н., Потапова С. Н. и др. *Риски в современном мире*. Москва: Алтис, 2018. 200 с.
- Жуковская В. Г., Навицкий С. Г. *Теория игр и математическая экономика*. Киев: Либидь, 2016. 408 с.
- Коростел А. В. *Планирование и анализ эффективности инвестиций*. Москва: ИВАНУС-CONSAL PRO, 2018. 160 с.
- Коваленко К. Ф. *Интелектуальная поддержка принятия экономических решений*. Харьков: ІНІТ НАН України, 2018. 244 с.
- Лаврова М. Г., Шарошкова Д. Г. *Риски в предпринимательской деятельности*. Москва: ИВВРАМ, 2017. 224 с.
- Морозов Ф. М. *Математические модели и методы управления производством с учетом случайных факторов*. Киев: Наук. думка, 2018. 114 с.
- Навицкий С. Г., Дузан Г. П. *Планирование производства и использования земли в агропромышленных объединениях*. Киев: Урожай, 2016. 162 с.
- Наровитинский А. А. *Математические модели в управлении производством*. Москва: Наука, 2018. 616 с.
- Петров Н. В., Ротар В. В. *Фактор неопределенности в управлении экономическими системами*. Москва: Наука, 2016. 191 с.
- Пономаренко О. Г., Пономаренко В. О. *Системні методи в економіці, менеджменті та бізнесі*. Київ: Либідь, 2018. 240 с.
- Стратегическое планирование / Под ред. З. А. Уткина. Москва: ЭКМОС, 2014. 440 с.
- Славко М. С., Рибницька О. М. *Математичне моделювання за умов невизначеності*. Львів: Укр. технології, 2016. 319 с.
- Теория прогнозирования и принятия решений / Под ред. С. А. Саркисова. Москва: Высш. шк., 2016. 352 с.
- Труханов Р. Н. *Модели принятия решений в условиях неопределенности*. Москва: Наука, 2017. 258 с.

27. Финансовый менеджмент / Под ред. Е. С. Славянской. Москва: Перспектива, 2018. 268 с.

28. Хозяйственный риск и методы его измерения. Пер. с нем. / Т. Беккер, Д. Месена, Д. Мико и др. Москва: Экономика, 2018. 183 с.

29. Черясов В. В. Проблемы риска в управленческой деятельности. Монарх. Москва: Рефлбук; К.: «Ваклер», 2019. 288 с.

30. Шапиро В. Д. и др. Управление проектами. Москва: «Дмитри», 2013. 442 с.

31. Экономическая стратегия фирмы / Под ред. А. П. Грязнова. Москва: Статистика, 2014. 414 с.

32. Heilmann WolfRüdiger. Versicherungsmathematische Methoden des Risk-Management // Blätter. Deutsche Gesellschaft für Versicherungsmathematik, 2013, № 2. P. 141-159.

33. Terry J. V. Dictionary for business and finance. London, 2016. 97 p.

34. Willett A. H. The Economic Theory of Risk and Insurance. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2016. 103 p.

35. Pfeffer J. Insurance and Economic Theory. Irwin Inc., 2017. 42 p.

36. Lovallo D. The case for behavioral strategy // McKinsey Quarterly, March 2010, p. 1-16.

37. Lawson E. The psychology of change management // McKinsey Quarterly, Special edition: the value in organizations, 2003, p. 30-41.

38. Рэдхэд К., Хьюс С. Управление финансовыми рисками. Киев: Ника-Центр, 2005. 600 с.

39. Селюков В.К., Гончаров С.Г. Управление рисками. Москва: Изд-во МГТУ им. Н.Э.Баумана, 2018. 360 с.

40. Тэпман Л.Н. Риски в экономике: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. В.А.Швандара. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2016. 380 с.

41. Устенко О. Д. Теория экономического риска: Монография. Киев: МАУП, 2017. 164 с.

12. Федорова В.А., Кондрашукін А.Б. *Методична посібниця з питань інвестиційних ризиків на етапі банкрутства платника зовнішньої борги* // Актуальні проблеми економіки. 2013. №4. С. 9-10.
13. Хохлов Н.В. *Управление рисками: Учеб. пособие для вузов. Москва: КВВТИ-ДАНА, 2018. 230 с.*
14. Христиановский В.В., Шербина В.П., Писарева Ю.И. *Экономический риск и методы его измерения*. Харьков: ГУ, 2015. 256 с.
15. Чернов В.А. *Анализ коммерческого риска / Под ред. М.И.Васильева. Москва: финансы и статистика, 2018. 128 с.*
16. Черняк Д.Г. та ін. *Територіальна організація фінансового ринку України*. Черкаси: Вертикаль, 2016. 256 с.
17. Данилишин Б.М., Кондрашукін А.Б., Сурков В.М., Гімна Т.В. *Управління соціально-економічними системами на ринку цінних паперів*. Київ: ІНІУ НАН України, 2015. 304 с.
18. Івченко І.Ю. *Економічні ризики: Навчальний посібник. Київ: Державна вища школа літератури*, 2015. – 304 с.
19. Ілляшенко С.М. *Економічний ризик: Навчальний посібник. 2-ге вид., зм. перероб.* Київ: Центр навчальної літератури, 2014. 220 с.
20. Кондрашукін А.Б. *Оценка рисков инвестирования на рынке ценных бумаг*. Харьков: РИВЭСТ, 2012. 324 с.
21. Кондрашукін А.Б. *Інвестиційні ризики українського ринку цінних паперів // Банківська справа*. 2016. №2. С. 62-70.
22. Кондрашукін А.Б. *Фінансові аспекти владости учасників ринку цінних паперів // Фінанси України*. – 2018. – №12. – С. 113-117.
23. Кондрашукін А.Б. *Організаційно-економічний механізм управління ризиками цінних паперів і фактори ризику інвестора // Вісник Української Академії державного управління при Президенті України*. 2016. №2. С. 192-198.
24. Кочетков В.Н., Шипова Н.А. *Экономический риск и методы его измерения. Учебное пособие*. Київ: Ун-т фінансів, ін-фінанс. систем, менеджм. и бизнеса, 2018. 68 с.

107
10. Митайчук А.В. Аналіз і управління економічного ризику. *Нові погляди*.
Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.

11. Митина Н.І. Економічний ризик та методи його контролю на Навчальній
платформі. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 188 с.